

OPĆA GEOGRAFIJA

ROGLIĆ J., Litoralizacija i njeno značenje, Pomorski zbornik, knjiga 4., str. 679 — 708., Zadar 1966.

Primorja svakim danom dobivaju sve veću ulogu i značenje, postaju pozornica svih svjetskih zbivanja. Suvremen pomorski promet povezuje svijet u jednu cjelinu i u jedno jedinstveno tržište. Globalni život koji je bitna osobina današnjeg vremena uvjetuje, da morske obale jesu i postaju prostor odvijanja svjetske suradnje. Proces okupljanja i intenzivnog razvijanja cjelokupnog života na obalama mora, odnosno primorjima, autor naziva litoralizacija (lat. litus=obala). Tretiranje takve problematike, kako u nekim područjima svijeta tako i kod nas, osnovni je sadržaj ovog rada.

Autor je u prvom dijelu ove radnje znalački odabrao nekoliko primjera, koji žive i neposredno ilustriraju proces litoralizacije u svijetu. Instrukтивan je primjer Japana, koji je »shvatio i iskoristio prednosti litoralizacije ekonomskog života«. Iako je to brdovita zemlja, s malo plodnog tla i malim bogatstvom rudnog blaga, a s relativno izoliranim geografskim položajem sve ove »manjkavosti« nadoknađene su racionalnim iskorišćivanjem pomorskog položaja. Primjer njegove metalurgije koncentrirane uz obalu to najbolje pokazuje. Po proizvodnji čelika Japan je izbio na treće mjesto u svijetu, iako gotovo sve sirovine uvozi. Ne smije se iz vida ispustiti činjenica da su sirovinski izvori udaljeni od Japana prosječno 10.350 km! Autor ističe također primjere iz Italije, Fran-

cuske, Nizozemske, Rumunije i Grčke, gdje se metalurška postrojenja grade uz obalu. Danas je to u svijetu pravilo.

U radu se ističe i opća humana vrijednost procesa litoralizacije čiji je bitan elemenat turizam. Niz primjera plastično daje ovome potvrdu.

Drugi dio članka odnosi se na Jugoslaviju. I naša zemlja, iako mala, ali s jadranskom fasadom, ne može i ne smije izbjeći proces litoralizacije. Po prvi put u historiji imamo mogućnost da budemo učesnici pionirskog zbivanja u svijetu i takvu priliku ne smijemo propustiti. Međutim, litoralizacija nije kod nas dovoljno došla do izražaja, ističe autor. Prošlost i njeno naslijeđe njen su glavni protivnik i to treba nadvladati. Jadranska orijentacija je budućnost i perspektiva naše zemlje i tu treba da se odražava snaga zemlje. Egejska inozemna ili dunavska orijentacija u suvremenim uslovima života imaju daleko manje značenje.

Međutim, postoje i poteškoće u valoriziranju našeg primorskog položaja. To su teškoće prometnog svladavanja dinarske planinske barijere, nedostatak ravnih prostora uz more, krška priroda kraja, oskudica vode, klimatska promjenjivost primorja, nedostatak velikih plaža i slično (posljednje se često neopravdano preuveličava). Sve poteškoće autor je analizirao i dokumentirano ukazao na njihove stvarne osobine. U ovom dijelu rada ukazano je na niz praktičnih mogućnosti (na pr. cesta dolinom Une i Butišnice) koje je potrebno iskoristiti, tako da u cjelini ovaj rad ima praktičnu namjenu. U tome je,

smatramo, i najveća vrijednost ovog značajnog priloga »Pomorskog zbornika«.

A. Turk

Scientific problems of humid tropical zone, deltas and their implications. Proceedings of the Dacca Symposium 24 February — 2 March. 1964. Izd. UNESCO, Paris 1966.

Izučavanje delta i njihovih osobina spada među veoma važne probleme, pogotovo ako se zna da su to područja najgušće naseljenosti stanovništva na zemlji. Važnost objavljivanja novih podataka i rezultata uočio je Nadzorni komitet za istraživanje vlažne tropske klime u kolovozu 1961. godine, na čijoj sjednici je odlučeno da se održi simpozium sa temom upoznavanja problematike delta vlažnih tropskih zona.

Odlučeno je da se naučno obrađe područja delta sa geografskog, geološkog, hidrološkog, pedološkog, biogeografskog i antropogeografskog stanovišta. Simpozium je održan od 24. II do 2. III 1964. u Dacc-i u Ist. Pakistanu, kraju jedne od najgušće naseljenih delta svijeta. Prije otvaranja Simpoziuma izvedena je naučna ekskurzija na delti Ganges. UNESCO je u ovoj publikaciji objavio 1966. god. referate Simpoziuma na kojem je učestvovalo više od 50 stručnjaka iz raznih zemalja i sa raznih naučnih područja. Oni su iznijeli rezultate svojih istraživanja i izmijenili međusobno mišljenja na polju problematike poznavanja delta u vlažnim tropskim zonama.

Teme Simpoziuma bile su formulirane u 7 osnovnih grupa.

1. Geomorfologija, sedimentacija i pedologija
2. Hidrologija i hidrografija
3. Biologija
4. Utjecaj čovjeka
5. Opisne studije
6. Klasifikacija delta.

U uvodu knjige UNESCO se zahvaljuje dr Sharifu, Sekretaru Ministarstva školstva Pakistanske vlade i ostalim organizatorima ovog Simpoziuma i ekskurzije.

U obliku izvještaja sa Simpoziuma objavljeno je 422 stranice naučnih rezultata i diskusija na engleskom i francuskom jeziku i izneseni su najnoviji podaci na polju problematike delta vlažnih tropskih zona. Izvještaj je bogat i ilustrativnim materijalom, fotografijama, crtežima i skicama delta Amazonke, Irrawady-a, Mississippija i Hwang-Ho-a te brojnim grafikonima, hidrološkim i pedološkim skicama.

Samo u prvoj grupi koja obuhvaća geomorfološke probleme, sedimentaciju i pedologiju objavljeno je 18 referata. U ovoj grupi ističe se referat J. Tricarta pod naslovom »Uloga geomorfologije u studiranju razvoja tropskih delta (na franc. jeziku) uz koji je objavljena i diskusija i najnoviji bibliografski podaci.

U drugoj grupi: Hidrografija i hidrologija bilo je 11 referata. Jedan od tih je referat P. Santema pod naslovom »Utjecaj morskih mjena, obalnih struja, valova i olujnih valova na prirodne uvjete delata«, sa skicama i formulom o ulozi rada vjetra i valova na stvaranje obalnih oblika.

U petoj grupi koja obrađuje utjecaj čovjeka zanimljiv je referat J. Büdela »Delte-baze kulture i civilizacije«. U referatu autor ističe ulogu delta na stvaranje velikih ljudskih aglomeracija, osobito porastom razvoja tehnike. U šestom dijelu nalazi se referat H. Sialia »Budućnost delte Amazonke« u kojem je obuhvaćena najbitnija problematika najbogatije rijeke vodom i utjecaj »pororoca« na formiranje delte.

U zadnjoj grupi pod naslovom: Klasifikacija delta nalaze se referati od Egorova »Glavne karakteristike velikih delta na području SSSR-a« i referat Valke-a »Prilog klasifikaciji i komparaciji delta u ostalim klimatskim zonama«. U referatu se navodi nekoliko novijih klasifikacija delta sa genetskog, geomorfološkog i hidrološkog stanovišta.

Nema sumnje da je simpozium u Dacc-i dao značajan prilog i najnovije podatke u proučavanju del-

ta vlažnih tropskih zona i ostalih delta u svijetu.

D. Čanković

Handwörterbuch der Raumforschung und Raumordnung, Izdala: Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Tisak: Gebrüder Jänecke Verlag, Hanover 1966., str. 1197.

Nagli privredni razvoj i opći prosperitet, koji je naročito nakon drugog svjetskog rata zahvatio mnoge zemlje, uvjetovao je i mnoge probleme povezane s najsvrsishodnijim iskorišćenjem i uređenjem prostora. Zato u svim razvijenim zemljama, a i u mnogim zemljama u razvoju, sve veće značenje dobivaju smjerovi naučnih disciplina kojima je zadaća prostorno istraživanje i prostorno planiranje. Ovaj priručnik je prvi pokušaj da se koncipiraju zadaće i metode i dostignuća ovog naučnog i praktičnog područja.

Njemačka Akademija za prostorno istraživanje i regionalno planiranje uspjela je na izradi ove publikacije okupiti 136 stručnjaka iz raznih zemalja, a pretežno iz SR Njemačke. Oni su obradili ukupno 313 alfabetski poredanih naslova, među kojima se glavni dio odnosi na stručne pojmove iz problematike prostornog istraživanja i planiranja. Osim toga, pod posebnim naslovima obrađeno je stanje prostornog planiranja u pojedinim zemljama, uglavnom evropskim, a isto tako značajnije ustanove koje se bave uređenjem prostora, te pojedinci koji su se naučnim i praktičnim ostvarenjima posebno istakli na ovom području. Pod posebnim naslovima obrađeni su i primjeri nekih značajnih planskih zahvata u prostoru.

Svaki je naslov dovoljno opširno obrađen na prosječno oko 4 strane, a kako se pojedini pojmovi susreću pod više naslova, koje u pravilu obrađuju razni autori, mogu se upoznati i različita shvaćanja, odnosno različita tumačenja pojedinih pojmova. Ova, gotovo polemička raznorodnost ne šteti upo-

trebljivosti priručnika, već naprotiv pridonosi svestranom upoznavanju problema, koji proističu iz vrlo složene prostorne problematike i mladosti disciplina, koje ih proučavaju. Obrada pojedinih pojmova ilustrirana je vrlo prikladnim crtežima, grafikonima, tabelama i fotografijama. Vrijednost priručniku povećava i popis najvažnije literature, koja je dana na kraju obrađe svakog naslova.

Stanje i problemi regionalnog planiranja u Jugoslaviji obrađeni su u prilogu B. Gaberščika, a F. Gašparović i A. Zor su pod posebnim naslovima prikazali rad Urbanističkog instituta SR Hrvatske, odnosno Urbanističkog instituta SR Slovenije.

Brzo snalaženje u ovako velikom priručniku donekle je otežano alfabetskim redoslijedom naslova kod kojih najvažniji pojam nije uvijek u prvoj riječi naslova, odnosno ponekad nije u prvom dijelu čestih njemačkih složenica.

Unatoč shvatljivoj raznorodnosti, nedovoljnoj preglednosti i pretrpanosti s manje važnim podacima, ovaj priručnik je dragocjeno pomagalo svima koji rade na ovom naučnom i praktičnom području.

I. Baučić

GEORGE P., Panorama de monde actuel. Presse Universitaires de France, br. 1, Paris, 1965, str. 274.

U kolekciji pod zajedničkim naslovom »Magellan» (Géographie et ses problèmes), kao prva knjiga se pojavila pod gornjim naslovom knjiga njezina urednika. George je do sada dao niz vrijednih priloga geografskoj znanosti, pa i u ovoj posljednjoj raspravlja o nekim aktualnim problemima suvremenog svijeta. Iako iznosi neke poglede i zaključke s kojima se ne moramo uvijek složiti, ipak u svojem izlaganju George je pun originalnih zapažanja i misli, a što moramo podcrtati.

Svoja razmatranja George je tematski podijelio u tri poglavlja: originalnost suvremenog svijeta,

njegovo današnje stanje, te tendencije i perspektive. U prvom poglavlju George govori o demografskoj eksploziji i njezinim posljedicama, daje kratak pregled današnje razdiobe stanovništva u svijetu, naročito ističe vidljivu evoluciju stanovništva na pojedinim kontinentima i zemljama, koja je osobito došla do izražaja u ubrzanom demografskom ritmu u nekim zemljama Južne Amerike. George govori o industrijskoj revoluciji u suvremenom svijetu i o nastajanju jednog novog industrijskog društva, o mobilizaciji novih izvora energije i sirovina, o sve većoj ulozi kemijske industrije, elektronike i automatizacije u proizvodnji. George ukazuje na opadanje utjecaja Evrope na svjetske prilike potkraj prošlog stoljeća i naglog podizanja Sjeverne Amerike, a posebno u novije vrijeme jačanja socijalističkog sektora na čelu sa Sovjetskim Savezom, koji vrši snažan utjecaj na proces dekolonizacije u svijetu.

U drugom poglavlju George promatra u svjetskim mjerilima industrijski razvitak Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država, njihove specifičnosti i probleme, što će u budućnosti dovesti do jedne opće ravnoteže između glavnih industrijskih zemalja i unifikacije proizvodnih snaga. George ukazuje na pojavu »treće sile« i njezine organizacije (Zajedničko evropsko tržište i dr.), kao protuteže dviju svjetskih velesila. Geor-

ge razmatra neke aktuelne pojave u svijetu — panarbizam, raspravlja o Srednjem Istoku i o ekonomskom razvoju Egipta, Sirije i Libanona, Izraela i država Magreba, o proizvodnji i zalihama nafte i zemnog plina, o slabostima poljoprivrede i perspektivama njihove industrijalizacije. Autor ističe raznovrsnost proizvodno-potrošnih odnosa u zemljama Azije, te ukazuje na političke probleme i na ekonomske teškoće Indije i Pakistana, te Kine i njenog »velikog skoka naprijed«. Punu pažnju posvećuje i dekolonizaciji Afrike, njenoj arhaičnoj strukturi, demografskoj eksploziji i putovima afričkog razvoja. Za zemlje Latinske Amerike ili američku hemisferu naglašava kao primarno agrarni problem (latifundije), opće siromaštvo i veliko bogatstvo pojedinaca, političku nestabilnost i osjetljivost u revolucionarnim ideologijama.

U trećem poglavlju George govori o tendencijama i perspektivama brzog privrednog razvoja, o procesu urbanizacije i karakteristikama urbanog društva, o problemu razvoja modernih aglomeracija, nastajanju urbanog jedinstva i degradaciji tradicionalnog urbanog života.

Knjiga Georgea čita se s velikim interesom, jer svojom geografskom aktuelnošću i problematikom pobuđuje na razmišljanje o mnogim suvremenim pojavama i kretanjima koja okružuju današnjeg čovjeka.

B. Pleše

JUGOSLAVIJA

VASOVIĆ M., Još jedan pokušaj geografske regionalizacije SR Srbije. Zbornik radova Geografskog instituta Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XII, Beograd 1965., str. 111—120.

U geografskoj literaturi do sada postojala su samo dva specijalna rada u kojima je pisano o široj regionalizaciji teritorije današnje SR Srbije. Te radove napisali su B. Z. Milojević i V. Đurić. Sada

je u svom radu M. Vasović učinio nov pokušaj geografske regionalizacije SR Srbije. On je pomenutu Republiku izdělilo na šest makroregija: Panonsku, Subpanonsku, Starovlaško-rašku visiju, Istočnu Srbiju, Jugoistočnu Srbiju i Kosovo s Metohijom.

U narednim delovima rada autor daje posebne kratke prikaze svake pomenute makroregije. Pri tome on makroregije raščlanjuje na mezoregije, a AP Vojvodinu deli i na

mikroregije. To inače nisu činili autori dosadašnjih širih geografskih regionalizacija SR Srbije. Izlaganja u tekstu dobro su dokumentovana i jednom kartom.

Rad M. Vasovića osobito je važan zbog materijala koji nam pruža, izvesnih svojih zapažanja i sugestija. Kao sva istraživanja ove vrste, i ova su delikatna. Zato valja biti oprezan, naročito u pojedinim zaključcima.

J. F. Trifunoski

CIRIĆ J., *Geografija Pirota*, Pirot 1965., str. 1—128, izdanje Novinsko - izdavačke ustanove «Sloboda».

Bilo je krajnje vreme da dobijemo iscrpnu knjigu i o Pirotu, gradu duge prošlosti i interesantnih kulturno-geografskih odlika. Monografija prof. J. Cirića pokazuje na svakoj svojoj strani da autor nije žalio ni truda ni vremena da dođe do mnoštva raznovrsnih podataka.

Imajući obilatu građu u rukama J. Cirić monografiju o Pirotu podelio je na nekoliko poglavlja. To su: 1. Uslovi regionalnog i topografskog položaja; 2. Uslovi prirodne sredine; 3. Postanak i razvoj gradskog organizma; 4. Stanovništvo; 5. Privredno-geografski razvoj; 6. Razvoj grada u prostoru. U svakom delu knjige autor se ne zadržava premnogo na izlaganju svojih ocena o Pirotu, već odmah prelazi na činjenice koje spretno povezuje u jasnu sliku o proučavanom gradu.

Ne bi bilo opravdano tvrditi da je u knjizi J. Cirića o Pirotu rečeno sve što bi se moglo reći, niti da su svi problemi i odlike grada do kraja zahvaćeni. Ali to često nije ni moguće u jednom kompleksnom delu, pogotovu kada je ono prvo te vrste o pomenutom gradu. Dovoljan je podvig što je monografija tu i što sadrži sve ono što je u njoj.

Stoga J. Ciriću treba čestitati i zahvaliti: njegova monografija u celini predstavlja jedan od onih tekstova koje posle čitanja ostavljamo s prijatnim osećanjem da

smo iz njega dosta saznali. Navedena knjiga je za svaku preporuku svima onima koji bi htjeli da upoznaju pomenuti važan grad u Srbiji.

J. F. Trifunoski

RUBIĆ I., *Neki problemi geografije Zadra i njegove regije*, Zbornik o Zadru, Matica hrvatska, knj. 11, Zagreb, 1964, str. 9—22.

U svom posthumnom radu Rubić u uvodu objašnjava funkcije dalmatinskih gradova, navlastito Zadra, a osobitim obzirom na njegovu okolicu, pomorstvo i zalede, koje je bilo od utjecaja i imalo odraza na njegov kulturno povijesni razvitak i na današnju geografsku stvarnost.

U daljnjem izlaganju Rubić analizira prirodna svojstva zadarske regije (morfologiju, klimu, hidrografiju i biogeografiju), njen topografski razvitak, lokalni položaj grada Zadra, kao i djelovanje čovjeka kao geografskog činioca u ovoj regiji i njegovu odnosu prema svom gravitacionom središtu — samom gradu Zadru.

Prema Rubiću aktivnost zadarskog stanovništva kroz njegovu prošlost bila je upravljena u različitim pravcima: na uređenje poluotoka u cilju izgradnje luke i grada, na opskrbljivanju grada pitkom vodom, na daljnjoj postupnoj izgradnji grada, na ekonomsku aktivnost u gradu i njegovoj okolini, na političko djelovanje stanovnika grada, što od polovice prošlog stoljeća do u naše dane dovodi do prostorne diferencijacije i do izmjerjenih i novih funkcija grada.

Rubić jednako tako u svojem objašnjavanju poklanja punu pažnju i oklici grada i odnosu njena stanovništva prema Zadru. On promatra okolicu grada s tri aspekta: po kriteriju gravitacije stanovništva, s aspekta manjih geografskih jedinica, koje imaju svoje fizičko-geografske i antropogeografske posebne karakteristike (otoci, primorje, more, Kotari, Bukovica i Podgorje) i konačno na temelju razdiobe izvršene s političko-administrativnog stanovišta.

U završnim razmatranjima Rubić govori o prometu između Zadra i njegove regije te prekomorskih krajeva, te ističe i superregionalni položaj Zadra i njegove regije u različitim povijesnim razdobljima. U zaključku Rubić ukazuje na posebno značenje Zadra i zadarske regije koje se mijenjalo kroz prošlost već prema političkoj pripadnosti ili nepripadnosti svojoj okolini i zaleđu.

B. Pleše

LUCIĆ V. Prilog poznavanju klimatskih odnosa na Igmanu. Račovi Sumarskog fakulteta — Instituta za sumarstvo u Sarajevu X, Lo, I, pp 51-80. Sarajevo 1966.

Ovdje su izneseni rezultati sedmogodišnjih meteoroloških ispitivanja (1956—1962). Potrebno bi bilo izvršiti 25—30 godišnja ispitivanja, da bi se dobili zadovoljavajući rezultati. U ovome radu izneseni rezultati su orijentacijski.

Igman ima planinsku klimu s oštrim i sniježnim zimama, te svježim i ugodnim ljetima. Noći su hladne i vlažne, a večeri i jutro također. U proljeće toplota se naglo diže, a u jesen naglo pada (zahlađuje).

U kotlinama (lokalne prilike) naglo je zagrijavanje u toku dana, te intenzivna hlađenja u noći. Ovdje zbog odsustva strujanja nastupa jako zahlađivanje prizemnog sloja zraka i vrlo niske temperature tik uz tlo.

Otvorenija staništa imaju bolju ventilaciju i ujednačenije toplotne odnose. Na staništima s inverzijom temperature večeri su toplije nego jutro, dok na staništima s boljom ventilacijom jutro su toplija nego večeri.

Vlažnost zraka je u svim dijelovima Igmana velika naročito ujutro, uveče i noću, a upodne je ugodna. Kišni režim s preko 1500 mm se odvija preko zime i jeseni. On je pod uticajem planinsko-kontinentalnog i mediteranskog uticaja. Snijeg pada (maksimalno) od X do V mjeseca. Maksimalna visina snijega iznosi 175 cm.

Magle su naročito jake u nižim dijelovima, a naročito u jutro i naveče. Grmljavine su uglavnom u ljeti. Oblačnost je velika u toku godine, a naročito u hladnoj polovini godine. U toku dana oblačnost raste od jutro ka podnevu, a zatim opada k večeri (za toplijeg perioda godine). U hladnom periodu godine je najveća naoblaka u jutro, a opada prema večeri. Vrijeme na Igmanu je tiho. Prevladavaju vjetrovi pravca SE i NW. Najjači su i najviše ima vjetrova u zim i proljeće, nego u ostalim godišnjim dobima.

J. Kovačević

GUŠIĆ B. „Pečki put«, najviši prijelaz preko Prokletija, Zbornik za narodni život i običaje JAZU knj. 42, Zagreb 1964 str. 537 — 557 sa 25 slika u prilogu.

Autor, dobro poznat kao odličan poznavalac Prokletija, opisuje jedan od sada u nauci malo poznati prokletijski karavanski put, koji je danas posve opustio, a u prošlosti je imao znatno društveno značenje. U antičko doba i u srednjem vijeku on je korišten kao najbliža karavanska veza Skadra sa unutrašnjošću Balkanskog poluotoka. U kasnijim stoljećima ovaj put poprima sve više značajke lokalne prometnice i kao takav se zapušta. Trasa Pečkog puta polazila je od Skadra dolinom Drima i Sale, te se preko visokih planinskih prijelaza qafa Shtegu i Dhenvet i qafa i Pëjes spuštao u Plavsko-gusinjsku zavalu i dalje skretao za Peć. Početkom dvadesetog stoljeća taj put je presječen državnim granicom između Albanije i Jugoslavije i tako je konačno obustavljen svaki promet ovim, nekoć važnim karavanskim prelazom. Autor nas u svom radu vodi trasom toga puta od juga prema sjeveru tj. od Skadra preko najviših prokletijskih prijelaza sve do Gusinja. Usput opisuje krajeve, nasele i plemena ovdajšnjih starosjedišaca-gorštaka, upuštajući se u širokom rasponu u tumačenja ovdajšnje naseljenosti sve do u najtam-

niju prošlost. Posebno treba naglasiti prikaz naselja Thethi te sliku života i rada njegovog žiteljstva. U tom dijelu svoje rasprave autor citira upravo iznenađujuće obilje u terenu sakupljene građe, koja je ne samo od interesa za geografte već i za historičare, etnografe, arheologe, prirodoslovce i druge struke. U cjelini je radnja vrijedan prilog poznavanju toga kraja i dobar uzor, kako treba kod geografskih istraživanja obraćati pozornost na čovjeka, njegov život, rad i prošlost.

M. Marković

TRIFUNOSKI J., O plemenskim odlikama Arbanaša (Siptara) u SR Makedoniji, Radovi Naučnog društva BiH, knj. 9, Sarajevo, 1965, str. 197—203.

Siptari u Makedoniji pripadaju u najvećem dijelu — 85 posto Gegama, a manjim dijelom — 15 posto Toskima. I jedni i drugi su izmiješani s Makedoncima i drugim narodnostima, samo što prvi zauzimaju sjeverne, sjeverozapadne i neke zapadne krajeve, a drugi dijelove jugozapadne Makedonije.

Prvi su u svojoj ranijoj postojbini — sjevernoj Albaniji živjeli podijeljeni u plemena ili »fisove«, danas u svojoj novoj domovini Makedoniji njihov samo manji dio još ima predodžbu o svom plemenskom podrijetlu. Međutim, veći dio šiptarskog stanovništva ne zna za svoju plemensku pripadnost.

Teritorijalno oni su iscjepkani i ne predstavljaju cjelinu. Uslijed miješanja stanovništva i poarbanašivanja nekih dijelova stanovništva, na primjer muslimanskih Cigana, došlo je do usvajanja pripadnosti onom plemenu koje je imalo na njih najviše utjecaja. Pripadnici šiptarskih plemena u sjevernim krajevima Makedonije i pored nestanka plemenske organizacije, sačuvali su i neke ranije plemenske odlike, na primjer, zabranu endogamije.

Prilog Trifunoskog o plemenskim odlikama Siptara u Makedoniji u

cijelosti vrlo zanimljiv, može biti pobuda za daljnja iscrpnija istraživanja, pa se možemo nadati da će autor u budućim svojim radovima proširiti i upotpuniti svoja proučavanja o etničkoj prošlosti i plemenskim karakteristikama Siptara u Makedoniji.

B. Pleše

JANKOVIĆ M. M., BOGOJEVIĆ R., Prvi prilog poznavanju mikroklimatskih uslova u nekim šumskim zajednicama u Sremu (Quercetum roboris-Carpinetum betulii prov. i Fraxinetum angustifoliae prov.), na osnovi posmatranja u 1963. godini. Glasnik Prirodnjačkog Muzeja u Beogradu. B. 19, pp. 107—125. Beograd, 1964.

Autori su u toku 1963. god. izvršili neka heliogeofizička mjerenja u poplavnim šumama (Quercetum roboris — Carpinetum betulii i Fraxinetum angustifoliae) u Sremu. Mjerenja su izvođena u mjesecima: juni, august, oktobar i decembar na tri lokaliteta: otvoreno polje, šuma hrasta lužnjaka i običnog graba (Quercetum roboris-Carpinetum betulii) i u jasenoj šumi (Fraxinetum angustifoliae).

Izvršena su slijedeća heliogeofizička mjerenja:

1. Režim sunčevog zračenja je određivan pomoću Robičevog aktinometra. Energija zračenja u kulminaciji mjerena Robičevim aktinometrom u ljeti (juni — august) na otvorenom polju je iznosila 0,9—1,18 cal/m². min. ovo je zračenje otvorenog polja (zeljaste i žbunaste vegetacije), te i gornje krošnje drveća. U navedenim mjesecima unutar jasenove šume je energija zračenja 0,24 — 0,62 cal/m². min., a unutar šume hrasta i graba 0,06 — 0,30 cal/m². U jesen i zimi je energija zračenja na otvorenom polju 0,60 — 0,05 cal/m². min., a u šumi jasena 0,00 — 0,30 cal/m². min., odnosno u šumi hrasta i graba 0,00 — 0,60 cal/m². min.

2. Svjetlonosni režim mjerenja u podne iznosi u proljeće i ljeto na otvorenom polju 65.100 luksa, dok

u isto doba u jasenovoj šumi je 63.940 luksa a u hrastovoj 42.180 luksa. Svjetlonosni režim u jesen i zimu (mjereno u podne) je na otvorenom polju 720 — 33.480 luksa (u ovisnosti od naoblake). U isto vrijeme i svjetlonosni režim u jasenovoj šumi 27.900, a u hrastovo-grabovoj šumi 20.460 luksa.

3. Temperatura površine tla ovisi, da li je tlo pod steljom, zeljastim raščem, odnosno golo. Snijeg također utiče na temperaturu tla. Mjerene su maksimalne i minimalne temperature u toku dana i noći. Tako na otvorenom polju (bez stelje) u ljetnoj sezoni su maksimalne temperature tla 48,8°C, a minimalne 12°C.

U jasenovoj šumi bez stelje u isto vrijeme su maksimalne temperature 36,4°C, a minimalne 28°C, dok u šumi hrasta-graba su maksimalne 28°C, a u istoj šumi sa pokrivačem do 23,8°C. U zimskim mjesecima temperature na površini tla padnu do -5°C (25. XII 1963.) U pravilu temperatura na površini tla je na mjestima, koja su gola (bez sniježnog pokrivača). Gdje je tlo pod snijegom temperatura na površini se kreće od 1° do 0°C. U zimi na ogođeljem mjestima su velike razlike između maksimalne i minimalne temperature tla na površini tj. džjapon je na otvorenom mjestu 4,8°C, u šumi jasena 3,6° i u hrastovo-grabovoj 2,4°C.

4. Termički režimi u raznim slojevima tla. Sve ovo što je navedeno za temperature na površini tla vrijedi i za temperature u dubini od 2 cm. U dubini 100 cm uticaj površine jedva se osjeća. Godišnja variranja su manja: na otvorenom polju 18—6,4°C, u jasenovoj šumi 16,8—6,4°C i hrastovo-grabovoj 16—6,2°C. Naročito je neznatan uticaj plelje, zeljastog i sniježnog pokrivača.

5. Temperatura zraka na visini 200 cm. Krivulje minimalnih i maksimalnih temperatura su slične krivuljama ovih temperatura na površini tla s tom razlikom da su niže nego temperature na površini tla.

6. Vlažnost zraka i visina 100 cm. Variranje vlažnosti zraka je

na otvorenom polju 100 — 30 posto, u jasenovoj šumi je 100 — 42 posto, a u hrastovo-grabovoj 100—44 posto.

J. Kovačević

BARBALIĆ R., Historijski razvitak brodogradnje u Kraljevici od prvih početaka do konca drugog svjetskog rata. Pomorski zbornik, knjiga 4., str. 119—134 i sa pet slika u prilogu, Zadar 1966.

U ovom radu autor raspravlja o interesantnoj problematici razvoja brodograđevne aktivnosti u naselju, koje se je prije takmičilo za primat među lukama Hrvatskog primorja, a danas je relativno manjeg značaja. Kraljevica se spominje prvi put početkom 16. stoljeća kao trgovačko mjesto i izvozna luka. U doba kad je donešen patent o slobodj plovidbe i trgovine morem (1717. g.) i kada su Trst i Rijeka proglašeni slobodnim lukama (1719. g.) javlja se i početak brodogradnje u Kraljevici. Name, 28. travnja 1729. godine započinje izgrađnja luke i arsenala, što se uzima kao početak razvoja brodograđevne funkcije Kraljevice. Tada se grade manji ratni brodovi i Kraljevica nešto kasnije postaje opremna luka za ratnu mornaricu. Propašću Venecije krajem 18. stoljeća, dolazi do zastoja brodogradnje u Kraljevici.

Prva polovica 19. stoljeća značajno je razdoblje u oživljavanju brodogradnje Kraljevice. U razdoblju od 1836. do 1847. godine ovdje djeluju braća Pritchard iz Skotske, koji su u Kraljevici izgradili 15 brodova s 5.311 reg. tona. To je doba izgrađnje jedrenjaka duge i male obalne plovidbe, uglavnom namjenjenih brodovlasnicima u Trstu. Nakon ponovnog zastoja, u drugoj polovici 19. stoljeća brodogradnju Kraljevice oživljavaju V. Arčanin i V. Turković. Podaci pokazuju da je od 1869. do 1880. godine ovdje izgrađeno 16 brodova, gotovo sve jedrenjaci. Krajem stoljeća raste i broj popravaka brodova. Broj radnika u brodogradili-

štu povećava se i pred prvi svjetski rat iznosi 900 ljudi. Sada već brodogradilište se preorijentalo na čeličnu brodogradnju, te je to početak najnovije etape u brodograđevinskoj aktivnosti Kraljevice.

Ta etapa završava 1945. godine. Interesantno je napomenuti da je brodograđevna djelatnost u Kraljevići kroz sve etape vezana za isto mjesto, odnosno isti teren. Brodogradilište se nije proširivalo van prvobitno određenog prostora za takovu aktivnost.

H. Turk

HORVATIC S., Fitocenološke jedinice vegetacije krškog područja kao osnova njegovog biljnogeografskog raščlanjenja. Acta botanica croatica pp. 15—34. Zagreb, 1964.

Na IV. Međunarodnom simpoziju Istočnoalpsko-dinarske sekcije Međunarodnog društva za ispitivanje vegetacije u Zagrebu (1963) prof. Dr. S. Horvatić je na bazi fitocenoloških jedinica vegetacije našeg krša izvršio biljnogeografsko raščlanjivanje. Opće je poznato biljni pokrov krških područja Jugoslavije odlikuje se vrlo znatnom osebnosti, koja je uvjetovana historijsko genetskim faktorima.

U kontinentalnom i planinskom području Krša važan udio imaju tzv. dinarsko-balkanski florni elementi. To su reliktni i progresivne vrste ilirskog područja. U primorskom području sa znatnim udjelom su tzv. ilirsko-mediteranski florni elementi. Rasprostranjene su u primorju ilirskog područja. U ove biljne vrste ubrajaju se ilirsko-jadranske biljke, koje se opet dijele u ilirsko-jadranske endemične biljke, kvarnersko-liburnijske endemične biljne vrste i ilirsko-apeinske biljke. Druga skupina biljaka u okviru ilirsko-mediteranskog florng elementa su tzv. ilirsko-južnoevropske biljke, koje su daleko šireg areala.

Na bazi florističke analize u području našeg krša razlikuju se sljedeća fitogeografska područja:

1. Ilirska provincija eurosibirske regije. Ovdje od razine morske obale do najviših vrhova Dinarida razlikuju se tri visinska klimatogena šumska pojasa: 1. Querceto-Carpinetum croaticum, 2. Fegetum croaticum i 3. Pinion mughii. II. Jadranska provincija mediteranske regije. Ovdje se razlikuju dvije horizontalne i jedna vertikalna regija (klimatogene šume): 1. Orno-Quercetum ilicis, 2. Carpinetum orientalis croaticum i 3. Seslerio-Ostyetum carpinifoliae.

J. Kovačević

LAHMAN O., Prilog proučavanja strukture stanovništva Makarske. »Zbornik za narodni život i običaje, JAZU, Zagreb, 1964, str. 559—583.

Autor proučava stanovništvo grada Makarske po porijeklu, te kvantitativna i kvalitativna svojstva i kretanja, odnosno statističke i dinamičke karakteristike.

Makarska je staro naselje. To je zapravo Porfirogenetov Muccurum (Makar). U toku historije na dužini od 83 km obale tj. od Omiša do Neretve, razvila se kao veće naselje samo Makarska s lučkim udubljenjem između Osejave i poluotoka Sv. Petra.

Lahman glavno težište polaže na kretanje i porijeklo stanovništva. Zbog dugogodišnjih ratnih pustošenja, nije nam sačuvalo u tom pogledu mnogo dokumentacije, uglavnom od 17. stoljeća, ali su nam ostale matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih počevši od g. 1709. Starije do 1848, prema Lahmanu, nalaze se u Zagrebu kod Akademije, dok bi novije trebalo da budu u Makarskoj. Ovaj Lahmanov rad je novi dokaz da su nam stare i starije matične knjige od znatne pomoći za antropogeografska ispitivanja stanovništva, razumije se, tamo gdje one postoje.

Premda podaci o popisu stanovništva od 1. III 1961. nisu još objelodanjeni, Lahmanu je bilo omogućeno da ih konzultira, pa konstatira da su i danas najbrojniji patrinimici starosjedićkih porodica kao Srzić, Puharić, Glavina, Andrijašević, Kovačević, Rafanelli,

Raos, Visković, Bušelić i Bilić. Najstarije pleme Kačića se razgranalo i dobilo nova prezimena. Slično se desilo i s drugim razgranatim porodicama: Dugaš, Grubišić, Marković, Mitrović i Tomičić. Od prezimena spominjanih u vremenskom razdoblju 1709 — 1829. postoji ih još samo 120, a bilo je 608, i to iz grada 20, iz gravitacionih sela 31, iz Makarskog primorja 63, iz dalm. Zagore 139, sa otoka 71, iz ostalog primorja 16, iz Istre i ostale Hrvatske 5, Bosne i Hercegovine 51, iz ostalih naših predjela nepoznata porijekla 61, iz Venecije i Italije 119 i od ostalih narodnosti 32. Ako se ovi podaci usporede s današnjim stanovništvom Makarske, pada u oči da je posve nestalo doseljenog talijanskog elementa. Prema popisu od 1961. Makarska ima 3624 stanovnika. Od toga otpada na rođene Makarane 1444, iz makarske općine 627, iz ostale Hrvatske 1276, iz Bosne i Hercegovine 121, iz Srbije 77, Crne Gore 30, Slovenije 24, Makedonije 4, iz inozemstva 20.

Ovaj Lahmanov rad zaslužuje naročitu pažnju i bilo bi dobro kad bi i drugi naši predjeli imali sličnih radova i opširnijih monografija.

A. Jutronić

KRPAN M., Ptice otoka Visa i njemu bližih otočića. Ornitološki godišnjak LARUS XVI—XVII, Zagreb, 1965. str. 106—150.

U svom radu autor proučava ornitofaunu otoka Visa i manjih susjednih otočića Biševa, Sveca, Kamnika, Brusnika i Pelagruže. Istraživanja je vršio u raznim godišnjim dobima 1960, 1961. i 1962., te našao na 115 ptičjih vrsta (34 gnjezdarica, 44 prelaznice, 36 zimovalica i 1 zalutalu vrstu). Ako se tomu pribroji 9 vrsta prije zabilježnih, to ukupno čini 123 ptičje vrste. Pri tome autor naglašava da bi bilo potrebno izvršiti daljnja istraživanja izbočenih jadranskih otoka.

Kao što su i drugi prije primijetili, ornitofauna Visa i okolice je

malobrojna, a zimovalice, bilo one stalne ili nestalne, misu nikada tako brojne kao na primjer na Hvaru.

Sve ptice o kojima Krpan govori mogu se izdvojiti u dvije grupe tj. kopnene i morske ptice. Morske ptice svrstava u jedan biotip kojega naziva biotip obalni i pučinski. Ovakvim pticama more pruža hranu, a gnjezde se pored obale otoka. Kopnene pak ptice čine dva biotipa, i to biotip naselja i obrađenih površina i biotip kamenjara i makije. Autor naglašava da je vršio istraživanje na terenu (i moru) u dva pravca: da ispita život ptica obalnog i pučinskog biotipa, kao i sa ostala dva kopnena biotipa.

A. Jutronić

RAKICEVIĆ T., Hidrološki reoni u SR Makedoniji. Zbornik radova Geografskog instituta Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XII, Beograd 1965., str. 71-84.

T. Rakičević je jedan od naših plodnih geografa. Među radovima koje je objavio može se izdvojiti nekoliko koji ulaze u red boljih ostvarenja naše savremene geografije. Toj grupi trebalo bi da se doda i njegov solidan rad »Hidrološki reoni u SR Makedoniji«.

SR Makedonija se sastoji iz delova s različitim fizičko-geografskim osobinama. Ta raznovrsnost odražava se na hidrološke pojave i procese u pojedinim njenim delovima. Studijom hidroloških karakteristika autor je u Makedoniji izdvojio četiri hidrološka reona. To su: zapadno-makedonski, pelagonijski, povardarsko-strumički i istočno-makedonski.

U daljim izlaganjima posebno su prikazane odlike svakog hidrološkog reona. Zapadno-makedonski i povardarsko-strumički reon zahvataju najveću površinu. Najmarfiji je, međutim, istočno-makedonski reon. Reke u zapadno-makedonskom reonu relativno su bogate vodom i one se odlikuju manjim kolebanjem proticaja u toku godine. Pelagonijski i istočno-ma-

kedonski hidrološki reon imaju o-srednje bogatstvo u vodi. Povardarsko-strumički reon je veoma siromašan vodom, pogotovu u let-njim mesecima itd.

Izložena podela SR Makedonije na hidrološke reone i prikaz njih-ovih glavnih odlika pretstavlja osnovu koja može da posluži za naknadne dopune i ispravke. Do njih će svakako doći kada se zna-nje o navedenoj problematici o-bogati rezultatima novih istraživa-rija. U radu osobito je interesantna i karta na kojoj su pretstavljeni hidrološki reoni SR Makedonije.

J. F. Trifunoski

KOJIĆ B., Seoska kuća i se-osko naselje u Vojvodini. »Letopis Matice srpske«, knj. 397, sv. 5., Novi Sad, 1966., str. 470—481.

Vojvođanska seoska kuća se raz-likuje od one u drugim našim kra-jevima, a također i ostale zgrade, pa tako i ustrojstvo naselja. Slič-nosti ima sa slavonskom kućom, ali udaljujući se prema jugu i za-padu razlike postaju vidnije. U Vojvodini su mnoga naselja obra-zovana planski ili pod intervenci-jom vlasti.

Prema razvoju vojvođanskih na-selja i seoskih kuća autor utvr-đuje tri stupnja: tursko doba, au-strijsko doba do sredine XIX sto-ljeća i suvremeno doba do dru-gog svjetskog rata. U tursko do-ba u ravnicu ili slabo nagnutom terenu kuće su bile poluukopane zemunice sa dva do tri odjeljenja. To znači da su doseljenici imali već razvijenu stambenu kulturu i ovakve kuće su gradili iz nužde. Na dunavskim padinama kuće su gradili u obliku tunela »lagunice«, ali je bilo i drugačijih stočarskih stanova od trstike. Naseljenost je bila rijetka i razbijenog tipa, a na-rod se bavio ekstenzivnim stočar-stvom. Jedino za mirnijih faza jav-ljaju se i kuće iznad zemlje sa stranama od kolja pobijenim u zemlju opletenog prućem i oblijep-ljenog zemljom (»pletare«).

Postojeća sela su nastala u dru-goj fazi, i to trovrsna; jedna su na-

stala kao naselja Vojne granice, druga kolonizacijom stranog življa na pustim, slobodnim i slabo o-bradenim zemljištima, a treća re-konstrukcijom postojećih starosje-dilačkih naselja, jer su vjerovatno austrijske vlasti naređivale da se starosjediodi okupe u zbijena se-la. Ipak većina današnjih naselja nastala su u drugoj polovini XVIII stoljeća i za mnoga su prethodno pravljeni planovi zasnivani na po-gibelji od požara. Kuće su bile građene nabijenom zemljom ili čerpićem, ali je bilo u Sremu i dr-venih kuća sa dekoracijama. Kas-nije kuće od pečene opeke i ob-lagane vapnenačkim malterom, i-male su također skromnijih deko-racija oko prozora i na vertikal-nim stupovima.

U toku XX st. i između dva rata dolaze barokni utjecaji preneseni s crkava, a pred drugi svjetski rat osjećaju se raznolični utjecaji iz gradova.

U prvo vrijeme su se kuće u Sr-ba i Nijemaca razlikovale i srpska je bila razvijenija s trijemom kon-cem XVIII st., dok je kasnije nje-mačka preuzela vodstvo u razvoju, ali se još u predratnoj Jugoslaviji izvršilo izjednačenje sastava, sklo-pa i izgleda.

Karakteristika vojvođanskih se-oskih naselja, kućišta i kuće, o-gleda se i u nutarnjem uređenju i u rasporedu pokretnog namješ-taja.

A. Jutronić

TRBUHOVIĆ V., Agatirci, Tri-bali, Dardanci, Peonci. »Starinar«, Nova serija, knj. XV—XVI (1964—1965), izdanje Ar-heološkog muzeja, Beograd 1966., str. 164—167.

Autor raspravlja, uglavnom na osnovu arheološkog materijala, o najistočnijim plemenima velikog ilirskog naroda. Dugo vremena se za ta plemena pribjegavalo ozna-kom »mešanih naroda« (Mischvol-ker) u onim graničnim oblastima.

Agatirci su obitavali u najsje-veroistočnijim granicama ilirskih plemena, a njihovo geografsko ras-prostranjenje je bilo u većem di-

jelu Banata. Za Tribale je Vl. Georgijev smatrao da su trački elemenat. Njihova istočna granica je na rijeci Iskar. Geografsko rasprostranjenje Dardanaca je područje ograničeno Sitnicom, Ibrom, Zapadnom i Južnom Moravom i gornjim tokom Vardara. Za one koji bi dovodili u sumnju etničku pripadnost Dardanaca Ilirima, dovoljan je podatak Arijana da je heros-epinim ovoga plemena Dardanos sin Iliriosa. A, da je etnička pripadnost i Peonaca ilirskom narodu potvrđuje također Arijan, koji i Paiona herosa-epinima smatra za sina Iliriosa. Granica Peonaca prema Tračanima na istoku bila je nesumnjivo istočno od rijeke Meste. Pored toga mogli bi smatrati čak i nalaze Gela, Pogled, Lukovicu u oblasti centralnih Rodopa kao nalaze koji su pripadali Peoncima. Prema svemu mogla bi se povući istočna granica peonskih ili bolje ilirskih plemena na jugoistoku rijekom Mestom od ušća do izvora Arde, onda Ardrom od Krdžalskog jezera, a otud na sjever. Ovakvu granicu Ilira prema Tračanima u Grčkoj potvrđuje znatan broj ilirskih halštatskih nalaza u oblasti Halkidika, koji su pripadali peonskim plemenima.

A. Jutronić

DINIĆ M., Nastanak dva naša srednjovekovna grada. »Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«, sv. 3-4, Beograd, 1965., str. 195-203.

Eparhijsko vlastelinstvo prvobitnog središta autokefalne srpske arhiepiskopije imalo je nekoliko kompleksa naselja. Najvažnije je bilo u okolici samostana Žiče. Stefan Prvovjenčani dodijelio je Žiči u župi Hvosno i selo Peć. Ne može se utvrditi kada je poglavar pravoslavne crkve odabrao pečku okolinu za mjesto boravka. Već je Savin nasljednik Arsenije I. sahranjen u Peći, pa i Sava II. (1271). Vjerovatno su patrijarši imali više rezidencija. Ipak neki historičari smatraju da je konačno preseljenje arhiepiskopije preneseno iz Žiče u Peć za provale Kumana. O Pe-

ći znamo ponešto od trgovaca i putnika iz Kotora i Dubrovnika u XIV stoljeću. Stoji da je poglavar crkve imao svoje središte u Peći dok nije dospjela pod Turke (1455). Prema prilikama patrijarši su se nalazili i u Žiči, i u Peći. Kad je obnovljena patrijaršija (1557) središte je bilo kraj Peći, ali je nazivano, kao i prije propasti, »Dom Spasova«. Sve je to utjecalo da od prvobitnog sela užičke eparhije Peć preraste u gradsko naselje.

Prema St. Novakoviću, St. Stanojeviću i Konstantinu Jeričeku, Ribnica u kojoj bi se bio rodio Stefan Nemanja, bila bi kasnije Podgorica. Međutim, autor misli da Ribnica nije ime naselja, pa nije ni kasnija Podgorica. Podgorica se kao dosta razvijeno mjesto spominje u prvoj polovici XIV stoljeća. Postala je središte za gornju Zetu, kao Bar za donju. Za obnovljene Despotovine opet je ona glavno mjesto ove oblasti, pa i kad su Turci zavladaali gornjom Zetom, da zatim postane glavno uporište turske vlasti u dolini Morače. Autor pretpostavljajući da Ribnica nije Podgorica, postavlja pitanje, da li je Podgorica prvobitno antičko naselje. Već je Sufraj tvrdio da je Podgorica stari Berziminium ili Berzumno, ali, prema Diniću, nije pouzdano da je kaštel Berzumnum začetak Podgorice.

A. Jutronić

HRASTE M., Nepoznate slavenske kolonije na obalama Gargana. »Kolo« Zagreb, 1963., str. 612-617.

Autor je posjetio naselja Viesti, Peschici, Garganico, Ischietella, Rodi Garganico. Ta je naselja spomenuo prije Gerhard Rohlfis u Zborniku u počast Emiliju Petrovici (Cluj, Rumunjska, 1962.). Prema Rohlfisu još g. 970 Oton II je pomoću slavenske vojske tukao Saracene. Taj Oton koncentrirao je slavenske kolonije na Garganu, pa su ovi osnovali dva naselja: Vico i Peschici. Hraсте u govoru današnjih stanovnika nalazi neznan broj riječi srpskohrvatskog porije-

kla, ali zato nalazi veći broj prezimena i toponima. Prezime Večera (Vecera) nosi 76 djece krštenih u Peschici od 1945. do 1954. Prezime Vešera (Vescera) je iz Brindisi. Prezime Draicchio (očito od Drajić ili Dragić) nosi 20 djece krštenih u Peschici od 1948. do 1954. Ima i drugih prezimena hrvatskog porijekla: Dragoia (tj. Dragoja), Pastrovicchio (tj. Paštrović), Bunimizza i Bodinizza (tj. Budinica), Giambonichio (tj. Jambonić), Antizza (tj. Antica), Vocenicchio (tj. Vočenić ili Vučinić), Bogonichio (tj. Bogonić), Marucchio (tj. Marković), Stramacchio (tj. Stramać), Cirillo (tj. Ćiril), D'Ivan (tj. Ivan). Slična prezimena nalazi Hraste i u drugim naseljima, pa i u prošlim stoljećima XVII i XVIII); tako na pr. 1676. de Strina, 1624—55. Angelicchio (Anđelić), Radogna (Radonja), Milicchio (Milić), Vucinichio (Vučinić), Anticchio (Antić) i dr. God. 1792. zabilježena je neka Vicenza Scaramuchicchio (Škaramučić) da Schiavonia. Postojalo je i prezime Marculich (Markulić). Pa i sam jezikoslovac Micalgia vjerojatno je iz Peschici, koje naziva Pjesetica (tj. Pještica), a i njegovo prezime možda dolazi od Mihalj. Čuju se i pojedine talijanske riječi bez vokala na kraju, koje se upotrebljavaju i danas u dalmatinskom primorju: karatel, pinjat, tavolin, fustanj, kavalet, mul, džar itd.

Hraste misli da se danas ne može govoriti o slavenskim kolonijama iz X vijeka, već smatra da su ovo ostaci emigranata koji su od XVI stoljeća bježali zbog turske invazije, ali se danas ne sjećaju starog porijekla i govore samo talijanski.

A. Jutronic

TRIFUNOSKI J., *Ovčepoljska kotlina*. »Zbornik za narodni život i običaje« u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1964, str. 585—762 i 16 fotografija.

Vrijedni i poznati makedonski antropogeograf Jovan F. Trifunoski štampao je u Zborniku za nar. ži-

vot i običaje opsežnu raspravu o makedonskoj mikroregiji »Ovčepoljska kotlina«. Sastav je podijelio, kao i u drugim svojim radovima, na opći i posebni dio. U posebnom dijelu govorio o svakom pojedinom selu.

Nakon uvoda autor nam prikazuje fiziogeografsku osnovu oblasti, društvenohistorijske činioce i antropogeografske odlike. Ovčepoljska kotlina se nalazi u slivu Svetonikolske rijeke desne pritoke Bregalnice i obuhvaća 670 km². U geološkom sastavu učestvuju eruptivne stijene, paleogene i neogene naslage i aluvijalni sedimenti. Kroz dugo historijsko razdoblje stanovništvo se izmijenjivalo od neolita do danas. U tom pogledu su najvažnija razdoblja dolazak Slavena, turska vlast sa austro-turskim ratom (1683—1690), vrijeme od oslobođenja 1912. i najnoviji socijalistički period. U vrijeme oslobođenja 1912. stalno stanovništvo ove oblasti su činili Turci i Makedonci, dok su Cincari dolazili privremeno. Poslije 1912. počelo je iseljavanje Turaka, pojačano naročito 1923—1928. U njihova se sela onda naseljavalo srpsko, makedonsko i nešto cincarskog stanovništva. Ranije su stanovnici živjeli u starim patrijarhalnim zadrugama, koje danas možemo samo pogdjegdje naći. Za vrijeme drugog svjetskog rata, kotlinu su okupirali Bugari i iselili srpske koloniste, koji su 1922. g. imali 215 domova. Ovi se poslije rata nisu vratili, već su se naselili u srijemska i banatska naselja.

Nakon rata nastali su novi uslovi za migracije stanovništva. Pri tome je iseljen velik broj Turaka, a uselili se Makedonci (sa Osoгова), Cincari (porijeklom sa Gramosa), Arbanasi i tzv. Bošnjaci, a agrarna reforma je ukinula posljednje ostatke feudalizma. Poljoprivrednim dobrima stavljene su na raspolaganje znatne zemljišne površine.

Prema položaju autor dtjeli ovčepoljska sela u tri skupine tj. 1) Skupinu kotlinskog okvira (13 sela sa 849 domova) Bogoslovec, Adžibegovo, Milino, Trstenik, Pred, Krušica, Malino, Pavlešinci, Ko-

košinj, Gorno Đudance, Strojimanci, Makreš i Patetino; 2) Skupinu brežuljkastog zemljišta (28 sela sa 1745 domova) Krivi Dol, Kadrifakovo, Delisinci, Amzibegovo, Peširovo, Gorno Crniliste, Malo Crniliste, Adžimatovo, Saramzalino, Karatmanovo, Džumajlija, Đuzumelci, Kneže, Gorobinci, Sopot, Alakince, Stanjevci, Dolno Đudance, Oreol, Nemanjinci, Mečkujevac, Rančinci, Buriloveci, Arbasanci Stanulovci, Sudik, Vrsakovo i Sarčiovo; 3) Skupinu u aluvijalnim ravnama (4 sela sa 565 domova) Mustafino, Erdželija, Keseleri i Dorfulija. Variošica Sveti Nikola se razvila kao središte lokalne važnosti. Godine 1961. variošica je imala 4425 stanovnika, a g. 1953. bilo je 3629. Čitlučkih osobina se zadržalo samo u pojedinim dijelovima Đuzumelaca, Malina i Saramzalina. Kod najvećeg broja sela u nutrašnja je karakteristika podjela na mahale ili krajeve i one su jasno odijeljene, ali je ipak samo jedno selo razbijenoga tipa Strojimanci. Razvoj današnjih sela nastaje danas na dva načina: diobom zadruga i doseljavanjem novih stanovnika.

Za vrijeme dok je autor proučavao stanovništvo Ovčepoljske kotline ono se sastojalo (1956—58) od 79,1 posto Makedonaca, 5 posto Turaka, 6 posto Cincara, 6,3 posto Arbanasa, 2,7 posto »Bošnjaka« i 0,9 posto Cigana. Arbanasi su uglavnom doselili između 1954. i 1958. na zemljišta otkupljena od iseljenih Turaka, a »Bošnjaci« su

porijeklom iz okolice Plevlja, Foče, Prijepolja i Novog Pazara. Prema ispitivanjima Trifunskog u selima Ovčepoljske kotline bilo je oko 19.000 stanovnika. Ovom broju treba još dodati i stanovnike variošice Sveti Nikola. A. Jutronić

JURISIC B., Iz primorske toponomastike zadraskog i šibenskog područja. Pomorski zbornik, knj. 2, Zadar, 1964, str. 985—1011.

Autor je slijedio osnovno pravilo toponomastike, da se toponimi zapisuju na terenu od ljudi koji ondje trajno žive. Za iste objekte autor je uzeo ispitivanje iz Salina na Dugom otoku, iz Vrgada i iz Murtera, te njihove nazive sravnio s priloženim pomorskim kartama br. 205 i 206 označivši im pri tome i naglaske. Tako je uzeo u obzir preko 600 toponima. Proizlazi da poneki objekat ima dvostruke pa i trostruke nazive. Iz nekoliko primjera se može uočiti da postoji razlika između naziva koje je zabilježio autor i naziva istih objekata na pomorskoj karti. Stoga autor predlaže da se isprave neki nazivi na pomorskoj karti. Autor tumači i po čemu su pojedini lokaliteti dobili svoja imena, i za etimološko objašnjenje nekih naziva ističe da »sve nazive nije dako, objasnio ni Skok, a ne bi zasad mogao objasniti ni tko drugi, jer potječu od izumrlih mediteranskih govora«.

A. Jutronić

STRANE ZEMLJE

PINCHMEL P., Géographie de la France, Armand Colin, Paris, 1964, Tom I: Les conditions naturelles et humaines str. 368; Tom II: Les milieux campagne, industrie et villes, str. 304.

Jedna rijetko vrijedna knjiga koja pod klasičnim naslovom krije originalno djelo, puno novih pogleda na današnje i sutrašnje probleme Francuske.

Pinchmelova knjiga osniva se prije svega na detaljnoj analizi prirodnih i društvenih uvjeta, prošlosti i sadašnjosti organizacije francuskog prostora, te je ona po svojoj koncepciji »novum«, koji do sada nismo susretali u djelima takve vrste.

Poslije uvoda u kojem su iznijete opće karakteristike francuskog prostora, slijedi šest knjiga bolje reći poglavlja, grupiranih u dvije

knjige odnosno toma, od kojih svaki od njih sadrži po tri poglavlja. Tri prva poglavlja u prvom tomu analiziraju načine organizacije prostora pod utjecajem prirodnih i društvenih činilaca i one su posvećene, prirodni, čovjeku i infrastrukturi. U drugom tomu kojeg sačinjavaju još tri poglavlja obrađena su tri tipa geografske sredine: selo, industrija i grad.

Uz ovu problematiku, više strana u knjizi obrađuje mentalitet i psihosociološke proturječnosti Francuza, zatim ekonomsku politiku Francuske u odnosu na planiranje, kao i probleme transformacije industrije i urbanističkog razvoja. Nesumnjivo najbolje su poglavlja i sadržajno najpotpunije obrađena ona, koja su namijenjena stanovništvu i gradovima Francuske, kojima je autor tokom svojeg dugogodišnjeg bavljenja strukom posvetio više značajnih radova.

Ovo je djelo neophodno geografima i pojava ove knjige zaslužuje svaku pažnju. Pinchmelovo djelo pruža vjernu sliku Francuske, njezinih dostignuća i stremljenja, jednako u prošlosti kao i danas.

B. Pleše

A BAKONY TERMÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÁSNAK EREDMÉNYEI II. (Prirodoslovná ispitivanja Gore Bakony)

Početak ovoga stoljeća bila je objelodanjena golema radnja o najvećem jezeru Srednje Evrope, o Balatonu (=Blatno Jezero), u redakciji profesora Lajosa Loczy-a, poznatog geologa, a surađivali su mnogi mađarski stručnjaci. Ta opširna radnja obuhvaća cijeli niz radnja o Balatonu i o njegovoj neposrednoj okolici, u botaničkom, zoološkom, geološkom, geografičkom, hidrografičnom, meteorološkom, fenološkom i ekonomskom pogledu; sabrano je ovdje opširno i detaljno sve, što nauka mora da zna o tom jezeru, koje se naziva »mađarsko more«. Radnja je bila objelodanjena i na njemačkom jeziku, tako da je i inostranstvo upoznalo golemu knjigu, a bilo je jednoglasno ustanovljeno, da nijed-

no jezero Evrope nije bilo dosada obrađeno tako temeljito i tako opširno.

Sada su mađarski stručnjaci odlučili, da će obrađivati goru Bakony isto tako temeljito i opširno, pod organizacijom Muzeja Bakony u Veszprem-u.

Predviđena je serija radnja o geokinetičkim i depresijskim odnosima, polenske studije, klimatska monografija, geomorfološke osobine, vegetacijska monografija, ornitologija i kompletne fizičko-geografske, zoološke i botaničke bibliografije.

Do sada su objelodanjene dvije radnje (Vegetacijski pokrov gore Bakony, cenološki i botaničko-geografski opis i botanička bibliografija gore Bakony).

Pappova Botanička bibliografija sadrži 786 bibliografskih jedinica s uobičajenim podacima. Nazivi radova su ispisani na mađarskom i njemačkom, odnosno na njemačkom i mađarskom jeziku. Ova bibliografija je konstantan izvor informacija za razne stručnjake, kojima je stručna ili privredna djelatnost flora ili vegetacija objekt bilo ispitivanje ili djelatnosti s raznih tačaka gledišta, kao na pr. za botaničare, šumare, farmaceute, geografe, agronome i dr. Ujedno je i lijepi primjer za obradu pojedinih naših predjela.

J. Kovačević

MEIENBERG P., Die Landnutzungskartierung nach Pan-, Infrarot- und Farbluftbildern. Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Wirtschaftsgeographisches Institut der Universität München, München 1966.

U Münchenu postoje 3 geografska instituta: Geografski institut Sveučilišta, Geografski institut Tehničke visoke škole i Ekonomskog-geografski institut Sveučilišta. Prva dva instituta zajednički izdaju poznatu geografsku publikaciju — Münchner Geographische Hefte (od 1953. do 1966. izašlo 28 svezaka). Imenovanjem dra K. Rupperta (daka prof. Hartkea) za profesora na Ekonomskog-geografskom

institutu Sveučilišta (na mjestu - umirovljenog prof. E. Thiela) počeo je izlaziti i drugi geografski časopis u Münchenu — Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie.

Očito je novi časopis namijenjen objavljivanju i »populariziranju« naučnih radova socijalno-geografskog karaktera. Uža suradnja redakcije časopisa (K. Ruppert i E. Thiel) s Geografskim institutom Tehničke visoke škole, na kojem je socijalnogeografska problematika počela i danas se intenzivno njeguje (prof. W. Hartke), osigurat će stalno izlaženje kvalitetnog geografskog štiva.

Prof. W. Hartke i prof. K. Ruppert poznati su stručnjaci socijalne geografije, posebno iz agrarno-geografske problematike. Pod njihovim je rukovodstvom izrađen i publiciran niz vrijednih radova koji sve više privlače mlade generacije geografa.

I gornji je rad započet na Geografskom institutu Tehničke visoke škole a završen je na Ekonomskogeografskom institutu Sveučilišta. U njemu je na 115 stranica (sa 43 slike i 7 tabela) prikazana tehnika kartiranja načina iskorišćavanja zemljišta (u kraju sjeveroistočno od Münchena) pomoću zračnih snimaka. Ovaj rad predstavlja vrlo značajan nastavak primjene zračnih snimaka u geografskim istraživanjima, koja su uglavnom počela iza drugog svjetskog rata. Prednost je rada i u tome, što je u njemu obrađen i niz tehničkih problema. Posebno je vrijedna dodatna mapa priloga koja sadrži 30 zračnih snimaka i 5 karata načina iskorišćavanja zemljišta te dvije karte različitih diagra-

I. Crkvenčić

PENCEV P., Razvitak i problemi geografije u Bugarskoj. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XLV, str. 1—13, Beograd, 1965.

Profesor P. Penčev, sa Univerziteta iz Sofije, u toku 1965. godine boravio je u Jugoslaviji i tom prilikom za Glasnik SGD napisao ovaj interesantan članak.

Kao nastavni predmet u bugarskim školama geografija je uvedena još 1835. godine. Tada su štampani i prvi udžbenici geografije. Interesantno je, isti autor, da je prvi udžbenik štampan u Srbiji — u Kragujevcu. Posle oslobođenja od Turaka geografija je bio jedan od osnovnih predmeta u školama, a posle drugog svetskog rata izvršene su kapitalne promene, koje su uticale na strukturu nastavnih planova i programa, na sadržaj udžbenika i metodiku geografske nastave. Pomoću geografije učenici se vaspitavaju u duhu socijalističkog patriotizma i proleterskog internacionalizma. U školama za opšte obrazovanje (odgovaraju našim osmogodišnjim školama i gimnazijama) geografija se predaje u 5, 6, 7, 8. i 10. razredu, sa po dva časa nedeljno.

U V razredu uči se opšta fizička geografija i fizička geografija Afrike i Amerike. U VI razredu izučava se fizička geografija Evrope, Azije, Australije i Antarktide. Uz to nastavni program predviđa i sticanje osnovnih znanja o stanovništvu i privredi važnih zemalja oba društvena sistema. U VII razredu se sa 2/3 časa izučava fizička geografija Bugarske, a sa 1/3 privreda, naselja i stanovništvo Bugarske. U VIII razredu sistematski se izučava kurs opšte fizičke geografije (klima, vode, reljef, tlo, biljni i životinjski svet) i na kraju daje pojam fizičko-geografskog kompleksa — landšaft. U X razredu uči se ekonomska geografija Bugarske po privrednim granama i reonima.

Geografske discipline u Bugarskoj predaju se na Univerzitetu u Sofiji i na pedagoškim školama u Haskovu i Kolarovgradu. Univerzitet je osnovan 1889. godine, a devet godina kasnije — 1898. osnovan je na njemu Geografski institut. Do 1924. godine geografija se predavala zajedno sa istorijom. Posle oslobođenja geografija je zauzela svoje mesto među prirodnim naukama na novoosnovanom Biološko-geološko-geografskom fakultetu. Godine 1963. ovaj fakultet se deli na Biološki i Geološko-geografski

fakultet. Nastava traje 8 semestara, a fakultet priprema nastavnike geografe, geografe ekonomiste, hidroklimatologe, geomorfologe i kartografe.

Za širenje znanja i okupljanje geografa značajnu ulogu ima Bugarsko geografsko društvo, osnovano 1919. godine, koje izdaje svoj organ *Izvestija*.

Naučno istraživačkim radom na polju geografije bavi se i Geografski institut pri Akademiji nauka Bugarske, osnovan 1950. godine.

U daljnjem izlaganju autor daje kratak pregled razvitka fizičke i ekonomske geografije u Bugarskoj. Fizička geografija kao sistem međusobno povezanih disciplina počinje se razvijati, u pravom smislu, posle 1924. godine. Njen osnivač je prof. Zeko Radev, jedan od učenika Albrehta Penka. Ekonomska geografija ima veoma kratak period razvitka. Za vreme kapitalizma ekonomska geografija u pravom smislu nije ni postojala. Posle drugog svetskog rata bugarski ekonomisti geografi razrađivali su teoretske i metodološke probleme, a kasnije su prešli na konkretna proučavanja određenih problema, od kojih neki imaju velik značaj za praksu.

Rad P. Penčeva je od posebnog značaja, jer nas upoznaje sa stanjem geografije u nama susjednoj zemlji i pruža mogućnost komparacije sa razvojem, problemima i stanjem geografije u našoj zemlji.

S.M. Stanković

WEIGAND K., I Stadt - Um-landverflechtungen und Einzugsbereiche der Grenzstadt Flensburg und anderer zentraler Orte im nördlichen Landesteil Schleswig, II Flensburg als zentraler Ort im grenzüberschreitenden Reiseverkehr. Schriften des Geographischen Instituts der Universität Kiel, Band XXV. Kiel 1966. Str. 200. 51 tabela i 48 crteža u tekstu, 7 karata u boji u prilogu.

U ova dva rada Karl Weigand, prof. geografije na Višoj pedagoš-

koj školi u Flensburgu, objavljuje rezultate višegodišnjih socijalno-geografskih i urbanističkih istraživanja u najsjevernijem dijelu SR Njemačke, odnosno u sjevernom dijelu savezne pokrajine Schleswig-Holstein. Već u početnom dijelu prvog rada dobiva se vrlo pregledna slika o geografskim specifičnostima ovog ograničenog područja s Danskom, a posebno o utjecaju političkih zbivanja na promjenjiva privredna i druga socijalna kretanja. U 4 pogranična okruga naseljenost je znatno manja nego u ostalom dijelu ove savezne pokrajine (Flensburg, Südtondern, Husum i Schleswig imaju 62-92 st./km² a čitava pokrajina 148 st./km²). Različita naseljenost u pojedinim dijelovima ovog pograničnog kraja vrlo se uspješno dovodi u vezu s trina različitim prirodnim sredinama izduženim u pravcu sjever—jug. Naseljenost je najgušća na mladoglacijalnim brežuljcima na istoku, znatno slabija na središnjem šljunkovitom području (»gest«), a najslabija na pješćanim ravninama uz obalu Sjevernog mora (»mârš«). U ovom izrazito agrarnom kraju, u kojem je industrija vrlo slabo razvijena, rijetka su i gradska naselja. Ističe se jedino Flensburg (oko 100.000 st. 1966. g.), te Schleswig (33.000 st.) i Husum (24.000 st.). Za razliku od ostalih gradskih centara u SR Njemačkoj, koji paralelno s privrednim prosperitetom doživljavaju i veliku demografsku ekspanziju, naselja u ovom pograničnom kraju brojčano stagniraju, pa čak i nazaduju. Obrazloženje ove izuzetne pojave, koja inicira privrednu nerazvijenost, te traženje mogućnosti da se stanje poboljša, osnovni je zadatak ovih Weigandovih radova. Stoga je shvatljivo da je obrada ovako aktualne geografske problematike na različite načine potpomognuta od svih kojima je u neposrednom interesu privredni razvoj ovog područja.

Noviji njemački geografski radovi sve više su rezultat ekipnog istraživanja. Tako je i Weigand opsežna anketiranja izvršio uz pomoć svojih studenata, te uz po-

moć školskih ustanova u ovom području. Veliki broj problema, koji su kompleksno razrađeni u Weigandovim radovima, prethodno su analitički obrađeni u brojnim diplomatskim i seminarskim radnjama njegovih studenata. Ovo je jedan od mnogih primjera višestruko korisnog uvajdanja studenata u rješavanje praktičnih problema.

Položaj Flensburga u vrhu duboko usječenog zaljeva Baltičkog mora uvjetovao je pogodnosti za razvoj pomorskog i kopnenog prometa, ali su u promjenljivim historijsko-političkim zbivanjima postojale vrlo različite mogućnosti za iskorištavanje tog prometnog položaja. Najveći razvoj postignut je u drugoj polovici 18. stoljeća kada se je flensburška flota pod danskom zastavom uključila u kolonijalnu trgovinu, a uvoz šećerne trske uvjetovao razvoj i danas svjetski poznate flensburške produkcije ruma. Napoleonskim ratovima i propašću Danske došlo je i do nove konstelacije svjetske trgovine i prometa, pa Flensburg potpuno gubi vanregionalnu trgovačko-prometnu funkciju. Usljedio je dugi period nazadovanja i stagnacije sve do konca 19. st. Tada je razdoblje opće političke stabilnosti dalo novi podstrek razvoju Flensburga, ali sada u vezi s intenzivnijim privrednim razvojem agrarne okolice i općim povećanjem lokalne trgovine i prometa u pruskoj provinciji Schleswig, u kojoj je Flensburg imao centralni položaj. Nakon prvog svjetskog rata sjeverni dio provincije Schleswig pripao je Danskoj, a time je Flensburg postao pogranično naselje njemačkog dijela provincije, što je uvjetovalo ponovno privredno nazadovanje i stagnaciju. Iako je u drugom svjetskom ratu pošteđen od razaranja, veliki broj izbjeglica iz Istočne Njemačke donio je poslije rata nove probleme (1954. god. bilo je preko 6000 nezaposlenih, a još 1955. god. u barakama je živjelo 5450 osoba). Flensburg je danas prvenstveno centar okolice, te industrijsko i pogranično naselje.

U prvom citiranom radu, Weiganda prvenstveno interesiraju u-

zajamni odnosi Flensburga i drugih centralnih naselja u ovom kraju s njihovom okolicom. On na različite načine utvrđuje gravitaciona područja pojedinog naselja. Baza mu je dnevno i povremeno kretanje okolnog stanovništva zbog kupovanja u gradskim središtima, ali isto tako opsežno i svestrano obrađuje dnevno kretanje radne snage, dolazak stanovišta u gradske centre zbog udovoljavanja kulturnim potrebama, pohađanja škola, zdravstvenih ustanova i sl. Rezultat takog kompleksnog rada je za Flensburg izdvajanje užeg gradskog područja (preko 500 st./km², manje od 30 posto poljoprivrednog stanovništva i preko 30 posto aktivnog stanovništva zaposleno u užem gradskom području), te I i II okolne zone (I zona ima manje od 50 posto, a II 50 — 65 posto poljoprivrednog stanovništva; u obim zonama je preko 20% aktivnog stanovništva zaposleno u užem gradskom području).

Drugi Weigandov rad obrađuje Flensburg kao centralno naselje putničkog prometa između SR Njemačke i Danske, a paralelno je obrađen grančni promet i u drugim njemačkim naseljima na granici s Danskom. Od ukupno 6 kopnenih prelaza između Danske i Njemačke, daleko najveću frekvenciju ima prelaz Kupfermühle u blizini Flensburga na kojega je 1965. godine bilo usmjereno 52 posto čitavog putničkog prometa na toj granici, a u istoj godini je sa 4,400.000 prelaza zauzimao 10. mjesto među njemačkim grančnim prelazima (na 1. mjestu bio je Schwarzbach, na granici s Austrijom, sa 7,900.000 prelaza).

Kao razlog prelaza granice na prvo mjesto dolazi internacionalni turistički promet, koji je upravljen iz Skandinavije ili u Skandinaviju preko evropske ceste br. 3. Vežan je uglavnom za ljetnu turističku sezonu kada veliki broj Skandinavaca putuje na jug, a turiste iz drugih evropskih zemalja, pretežno Zapadne Njemačke, privlače različite atrakтивности nordijskih država. Na drugom mjestu je izletnički

turizama. Koncem nedjelje Nijemci idu na danske obale Sjevernog i Baltičkog mora, a Dance prvenstveno privlače zanimljivosti susjednih njemačkih gradova.

Na ovoj granici naročito je značajan malogranični promet kod kojeg putnici redovito u jednom danu prelaze granicu u oba pravca, a motiv putovanja uglavnom je vezan za različite cijene pojedinih proizvodima na suprotnim stranama granice. Weigand posvećuje osobitu pažnju ovom specifičnom obliku graničnog prometa i na osnovu statističke dokumentacije konstatira da se on naročito razvija posljednjih 10 godina. Ovaj promet usko je povezan i s lokalnim prometom putničkih brodova koji saobraćaju između Flensburga i susjednih danskih luka na sjevernoj obali Flensburškog zaljeva. U njemu prvenstveno učestvuju Nijemci koji u Danskoj nalaze povoljne cijene osobito za maslac, a zatim za razne druge prehrambene proizvode, pokućstvo, naftu i dr. Danci, koji u svom graničnom području nemaju većih gradskih centara, u specijaliziranim flensburškim radnjama nalaze veći izbor robe. Njih su do sada posebno privlačile carinske olakšice za konzumaciju alkoholnih pića na brodskim putovanjima («Schnapsrouten»). Osobito je lijepo objašnjeno kako promjene cijena pojedinih proizvodima, te različite carinske odredbe utječu na intenzitet ovog prometa. Tako npr., kada je 1958. godine u Danskoj pala cijena maslaca, promet na prelazu kod Flensburga udvostručio se je u odnosu na prethodnu godinu. Carinskom odredbom Danske je 1955. uvela restrikciju konzumacije alkohola na pograničnom brodskom prometu, pa je time ovaj promet došao u veliku krizu. I Nijemci su 1966. godine donijeli carinsku odredbu kojom se ograničava mogućnost kupovanja maslaca u Danskoj, pa je i to zadalo udarac malograničnom prometu.

Weigand se ne zadržava samo na konstatacijama, već ukazuje kako se promet preko granice održava na privredu, profesionalnu

strukturu i fizionomiju pograničnih naselja. Ove studije ne pružaju samo mogućnost detaljnog upoznavanja jednog pograničnog područja i njegovih privrednih i socijalnih problema. One ne daju samo uvid u opće karakteristike i strukturu prometa na dansko-njemačkoj granici, već isto tako mogu poslužiti i kao dobar primjer metodologije proučavanja pograničnih problema, a posebno malograničnog prometa. Zato ovi dobro ilustrirani Weigandovi radovi mogu dati vrijedna metodološka iskustva svima koji se bave sličnom geografskom problematikom.

I. Baučić

GANSER K., Modelluntersuchung zur Dorferneuerung (Istraživanje modela za obnovu sela). Izdavač: Bayerischer Landwirtschaftsverlag München Basel Wien, 1967. Str. 106 sa 32 table, 16 dijagrama i 6 slika u tekstu, te 6 karata u prilogu.

U poslijeratnom razvoju njemačke geografije sve više se poklanja pažnja proučavanju geografske problematike koja je od neposredne praktične koristi. Naročito se istražuju i obrađuju problemi koji proizlaze ili su povezani s brzim gospodarskim razvojem, pa uloga socijalne geografije jača u gotovo svim geografskim centrima. Složena i dinamična gospodarska zbivanja zahtijevaju nove i različite metode geografskog proučavanja, a mnogi geografski instituti nastoje da uočavanjem, obradom i rješavanjem aktuelnih zbivanja u prostoru, povrate raniji položaj i ugled geografske struke u Njemačkoj. U tom pogledu posljednjih godina posebno vrijedne naučne priloge, a naročito s metodološkog stanovišta, daje Geografski institut Tehničke visoke škole u Münchenu, kojega vodi poznati stručnjak za socijalno - geografska proučavanja, prof. dr. W. Hartke. U ovom centru nastao je i ovaj rad Hartkeovog učenika Gansera, kojeg je financirao Bayerische Landessiedlung GmbH München.

U zajedničkom uvodu Hartke i Ganser najprlje ukazuju na nužnost proučavanja obnove sela s ciljem da se smanji zaostajanje privlačnosti seoskih naselja u odnosu na gradska. Manja vrijednost seoskih naselja, u kojima živi socijalna grupa poljoprivrednika, u odnosu na gradska naselja, u kojima žive grupe industrijskog stanovništva, nje uvjetovana nekom egzaktnom vrijednošću fizičkih kvaliteta ovih različitih prostora (npr. razlikama tla, klime, položaja, prometnih putova, građevina i sl.), već realnim vrednovanjem koje čini čovjek prema njegovom značenju za njegove interese.

Uvodni karakter ima i poglavlje o društveno-političkim osnovama za obnovu sela gdje Ganser ističe da je stalni ekonomski razvoj od sredine 19. stoljeća uvjetovao naprednu funkcionalnu specijalizaciju i porast potrošnje. Međutim ovaj opći prosperitet izazvao je još veće socijalne razlike između grada i sela. Ekonomsko-socijalni i društveno-politički razlozi zahtjevaju da se razlike smanje i seoski život smišljeno unaprijedi u svim njegovim manifestacijama. Da bi se postigao tako važan cilj vlada SR Njemačke izdala je i službena uputstva za studij uzoraka (modela), koja trebaju dati osnovu za svestrano poboljšanje prilika na selu. U različitim dijelovima zemlje izabrano je oko stotinu naselja čije istraživanje treba poslužiti za utvrđivanje općih metoda, koje bi se primjenjivale na sva seoska naselja u SR Njemačkoj. U kompleksnim istraživanjima uključene su brojne naučne institucije, a Geografskom institutu Tehničke visoke škole u Münchenu ukazana je posebna pažnja povjerenjem svestrane obrade jednog seoskog naselja u srednjoj Bavarskoj.

Naselje Pförring na lijevoj obali Dunava, u blizini Ingolstadta, pored osnovnih seoskih obilježja ima i karakter manjeg trgovišta s ukupno oko 1600 st. Osnovu za svestranu analizu i zaključke, uz dosta detaljne statističke podatke, prvenstveno su dala vrlo opsežna neposredna anketiranja i kartiranja,

koja je autor izvršio uz pomoć suradnika i studenata Geografskog instituta Tehničke visoke škole u Münchenu.

Najvažniji i najopsežniji dio o voga rada zauzima detaljan prikaz sadašnje strukture naselja, koja je predočena u odnosu na dosadašnje razvojne smjernice i perspektivne mogućnosti. Kao prvi osnov za razumijevanje sadašnje situacije je historijski osvrt na razvoj naselja u posljednjih 120 godina. Uspješno je objašnjeno kako postepen razvoj industrije dovodi do socijalnog preslojavanja, koje se u ovom, kao i u mnogim drugim seoskim naseljima manifestira daljnjim usitnjavanjem posjeda, sve složenijom i nepovoljnijom posjedovnom strukturom i dvojnomo, tj. poljoprivredno-zanatskom egzistencijom glavnine stanovništva.

Postotak aktivnog stanovništva u Pförringu je relativno malen, 45 posto (Bavarska 49 posto), ali autor ukazuje da uslijed tendencije sve dužeg školovanja djece treba očekivati da će u budućnosti biti još i manji. Osobito je značajna sadašnja profesionalna struktura aktivnog stanovništva. U poljoprivredi je zaposleno 36 posto, ali glavninu čine žene (56 posto), u zanatskim i industrijskim pogonima zaposleno je 46 posto, a u uslužnim djelatnostima 18 posto aktivnog stanovništva.

Prikaz poljoprivrede, osnovne funkcije seoskog naselja, autor započinje kratkim osvrtom na dosta jednoličnu prirodnu sredinu. U području gdje se glavnina obradivog tla sastoji iz plodne lesne gline i gdje klimatske, hidrološke i reljefne prilike ne ograničavaju, niti postavljaju neke posebne uvjete za poljoprivrednu proizvodnju, osobito su značajni posjedovni odnosi i socijalna struktura poljoprivrednog stanovništva. Od ukupno 173 posjednika samo 76 imaju više od 1 ha obradive zemlje i najmanje 1 komad krupne stoke. 80 posto posjeda raspolažu s manje od 5 ha obradive zemlje. Samo 65 posto obradive zemlje obrađuju vlasnici, a ostatak se daje u zakup. Poljoprivredom se bavi 89 domaćinstva

va, a isključivo s poljoprivredom samo 45. Ovi posljednji obrađuju 75 posto obrađivih površina, ali je u njihovom vlasništvu samo 50 posto, dok 25 posto uzimaju u zakup. Način iskorišćivanja zemljišta kod većine domaćinstava ima osobine ekstenzivne polikulture poljoprivrede. Najveće površine su pod pšenicom, krumpirom, ječmom, krmnom repom, djetelinom, šećernom repom i kukuruzom. Samo su 4 domaćinstva specijalizirala usjeve. Najveći broj domaćinstava usmjeren je na uzgoj krupne stoke (38), a zatim na šećernu repu (17), pšenicu (8), hmelj (6) itd. Zaostalost poljoprivrede ogleda se i u stupnju tehnizacije. Poljoprivrednih mašina je malo, a one koje postoje zastarjele su i nedovoljno iskorištene. Većem broju poljoprivrednih domaćinstava rad u poljoprivredi služi samo za podmirenje vlastitih potreba ili kao dopunski izvor prihoda, a glavnu zaradu ostvaruju radom u zanatskim i trgovačkim radnjama, te kao industrijski radnici u susjednim gradskim centrima.

Osobita vrijednost ovoga rada je u komparativnom analitičkom prikazu brojnih faktora koji su u međusobnoj uzročnoj povezanosti i zajedno utječu na stanje poljoprivredne proizvodnje. Zato autor izdvaja pojedine tipične posjedovne grupe: neobrađeni posjedi, posjedi u napuštanju, posjedi s dopunskim djelatnostima i isključivo poljoprivredni posjedi. Ove grupe uspoređuje i objašnjava s veličinom posjeda, organizacijom poljoprivredne proizvodnje, starosnom i obiteljskom strukturom nosilaca domaćinstava, pa čak i psihološkom strukturom. Pomoću tabela, grafika i priloženih višebojnih karata jasno se uočavaju svi procesi karakteristični za pojedinu posjedovnu grupu, a iz toga su deducirani procesi koji se mogu očekivati u budućnosti, pa ih je zbog toga nužno predvidjeti u planiranoj obnovi sela.

Nakon prikaza poljoprivredne proizvodnje, autor jednako tako kompleksno obrađuje trgovinu i zanatstvo. Od 71 trgovačke i zanat-

ske radnje preko polovice ima godišnji promet manji od 30.000 DM, a od 32 radnje s prometom većim od 30.000 DM, čak 29 imaju manje od 300 kupaca. U 30 radnji kapitalna vrijednost strojeva, odnosno trgovačke robe ne prelazi 10.000 DM. Na ovakve osnovne pokazatelje uspješno se sintetiziraju gospodarski i socijalni faktori, potrošačke navike i potrošačke mogućnosti stanovništva, te utvrđuju razvojne tendencije i predlažu planski zahvati koji će unaprijediti ove privredne grane.

U posebnom poglavlju obrađuju se najamni radnici, sa rasčlanjivanjem na zanimanja, socijalnu pripadnost, mjesto zaposlenja, starost i sl. Budući su najamni radnici regrutirani pretežno među poljoprivrednim stanovništvom, shvatljivo je da od oko 300 radnika glavnina (80 posto) nemaju nikakve kvalifikacije (pomoćni i priučeni radnici). Nakon utvrđivanja dosadašnjeg razvoja najamne radne snage dati su prijedlozi kako da se višestruko nepovoljno stanje poboljša.

Prosvjetne prilike također su svestrano obrađene, a naročito je ukazano na nedovoljno školsko obrazovanje zaposlenog stanovništva. Samo 28 od ukupnog broja zaposlenih imaju neku srednju, stručnu ili visoku školu ili fakultet. Značajno je da samo 5 posto svršenih učenika osnovne škole nastavlja školovanje u nekoj srednjoj ili stručnoj školi.

S različitim aspektata proučen je i problem stanovanja, odnos stambenih prilika i socijalne strukture stanovništva, standard stanovanja, stanje stambenih zgrada, tip naselja i sl.

Da bi se mogao što uspješnije usmjeriti budući razvoj sela, opširno je prikazan njegov odnos s okolicom.

Posebnu vrijednost i značajnu novost u ovome geografskom radu predstavlja prijedlog za način korišćenja zemljišta u budućnosti. Na osnovu svestrane i vrlo opsežne analize, te utvrđenih kretanja svih vidova seoskog života, a s osnovnim ciljem da se prilike na selu

poboljšaju, autor na kraju donosi i obrazlaže plan kako da se u budućnosti najsvrsishodnije iskoristava seosko zemljište. Plan je i grafički predočen na jednoj od priloženih karata u boji.

Ganser je ovim radom pokazao koliko zanimljivih i značajnih geografskih problema pruža obrada jednog, relativno malog seoskog naselja. Pokazao je kako svestrana geografska analiza i kauzalno povezivanje raznolike prostorne stvarnosti može pridonijeti uspješnom prostornom planiranju. U tom pogledu ovaj rad predstavlja značajan metodološki prilog za socijalno-geografska proučavanja.

I. Baučić

CHATTERJEE P. SHIBA., *Le regioni dell' India*
»Bollettino della Società geografica italiana«, br. 11—12, Rim, 1965, str. 529—552.

Teritorij Indije koji obuhvaća 3,3 miliona km² podjeljen je na 16 država i 10 teritorija. Najveća savezna država je Madhja Pradesh u brdovitoj i šumovitoj centralnoj Indiji koja zauzima oko jedne sedmine indijske površine, ali je na sedmom mjestu po broju stanovnika, dok na prvo mjesto dolazi Uttar Pradesh, koja je na šestom po površini i uglavnom u aluvijalnim oblastima sjeverne Indije. Najmanja je država Nagaland s površinom od 20,000 km² i oko 370.000 stanovnika. Suhi i polusuhi Rajastan na sjeverozapadu je na drugom mjestu po površini, a na jedanaestom po broju stanovnika. Svaka država i teritorij se dijeli u distrikte, kojih ima 330. Distrikti se dalje dijele u manje jedinice; tahsils u sjevernoj, talukas u južnoj i thanas u istočnoj Indiji. Postoji namjera za organiziranjem manjih administrativnih jedinica jednake veličine i broja stanovnika, kakvih je sada 5222. Fiziogeografski dijeli se Indija u 7 regija, 20 podregija i 58 provincija. Regije su slijedeće: sjeverne planine, velike nizine, visoka centralna regija, poluočne visoravni, istočna obala, zapadna obala i otoci. U pogledu klime poznato je da vlada tropska monsunska, ali se prema oborina-

ma može podijeliti u tri klimatske regije: 1) tropska kišna istočne Indije i jugozapadne nizijske obale, 2) tropska savanska, koja se prostire u najvećem dijelu centralne i južne Indije i 3) vlažna subtropska, koja zauzima najveći dio »Velike nizine«. Ovima se mogu dodati još tri subregije: Himalaja, pustinjska klima zapadnog Rajastana i step-ska u pojedinim predjelima Rajastana i Dekana. Oborine i reljef odlučuju o fitogeografskim regijama; to su tropske šume, subtropske šume, umjerenog pojasa i alpska vegetacija. Komisija za planiranje predložila je podjelu na slijedeće ekonomske regije: 3 oblasti prvog reda (privredne zone), 13 oblasti drugoga reda (privredne provincije), 40 oblasti trećega reda (privredni distrikti) i 136 oblasti četvrtog reda (privredna poddjela).

National Atlas Organization u demografskom pogledu otkriva velike suprotnosti među makro i mikro regijama. Razumljivo je da u državi koja se pruža na tako velikoj površini postoje razlike u fizičkim osobinama, što se odrazuje i u rasprostranjenosti stanovništva. Prema podacima od g. 1961, Indija ima 439 miliona stanovnika, od kojih 360 živi izvan gradova. Gustoća seljačkog stanovništva je 137 na km², što znači da su polja prenaseljena. U Indiji kao i drugdje naseljavanje je grupirano prema obali i rijekama. U mnogim predjelima Indije razmještaj seoskog stanovništva pravi je mozaik zona različite gustoće. Međutim, oko 79 miliona živi u 7 gradova: Bombaj, Kalkuta, Delhi, Madras, Hajderabad, Bangalore i Ahmabad; za njima dolazi još 98 sa preko 100 hiljada stanovnika.

A. Jutronic

TERROSSU—ASOLE A., *L'immigrazione nella Sardegna di agricoltori italiani profughi dalla Tunisia*.
Bollettino della Società geogr. italiana. Rim 1965, br. 9—10, str. 459—472.

Političke promjene nastale u sjevernoj Africi prisilile su mnoge

bivše Evropljane da se vrate u zemlju iz koje potječu, bilo da su se rodili u Africi ili Evropi. Što se tiče Tunisa preseljavanje je počelo nakon potpisivanja sporazuma u Parizu 20. marta 1956, kojim je poslije 75 godina prestao francuski protektorat. Od Evropljana je, pored brojnih Francuza i nešto Engleza i Švicaraca, bilo najviše Talijana, većinom porijeklom iz Sicilije. U Tunisu je g. 1834. bilo 7130 Talijana, a g. 1909. bilo je 105.000. Pritješđjeni od francuskih vlasti, naročito 1921. i 1923., znatan dio je optirao za francusko državljanstvo. Međutim, kasnije je došlo od novih imigracija Talijana sa Pantellerije, tako da se broj Talijana g. 1936. popeo na 94.000.

Nova tuniska vlast povela je politiku isključivo u korist domaćih Tunizana, tako da su se Evropljani ubrzo osjetili kao stranci. Stoga su mnogi odlučili napustiti Afriku i preseliti se u Evropu. Među Talijanima je bilo malo veleposjednika.

U Italiji su neke ustanove odlučile organizirati prihvatale talijanskih emigranata. Tako je na primjer u Sardiniji jedna takva ustanova do g. 1961. davala posjede od 8 do 30 ha s kućom pod uvjetom da primalac isplati određeni manji iznos u roku od 30 godina. Do početka g. 1964. bilo je sklopljeno 87 ugovora, koji je broj kasnije povećan. Naime, Tunis je 1964. (12. maja) donio zakon da veliki strani posjedi prelaze u vlasništvo Tunizana, usprkos protesta Francuske, Italije, Engleske i Švicarske. Tako se povećao broj imigranata u Italiji, pa i na Sardiniju. Ustanova ETPAS je prihvatila ukupno 126, a Flumendosa 22 porodica. Danas ovi doseljenici na Sardiniji obrađuju 1800 ha. Vrlo su aktivni i vrsni poljoprivrednici. Većina su nekadanjim porijeklom iz Sicilije. Bave se vinogradarstvom, ali vinograde obrađuju drugačije od Sardinaca. U manjem opsegu se bave i agrumi-ma, dok oni na zemljištu Flumendosa sve više se orijentiraju na povrtlarstvo i posebno na artičoke za izvoz.

A. Jutronic

ALMGEOGRAPHIE, Kolloquium Rottach - Eger 1962. Zausammengestellt von W. Hartke und K. Ruppert, F. Steiner Verlag, Wiesbaden 1964, str. 1—144.

Edicioja čini sadžaj naučnog kolokvija o alpskom stočarstvu, koji je održan u jesen 1962. godine u bavarskom mjestu Rottach—Egern u organizaciji Geografskog instituta Visoke tehničke škole u Münchenu. Cilj kolokvija bio je, da se iznesu najnovija istraživanja o stanju alpsko-stočarske privrede u pojedinim alpskim zemljama. Referate su podnijeli za Bavorske Alpe K. Ruppert, za jugoslavenske Alpe V. Klemenčić, za talijanske Alpe G. Morandini, za švicarske Alpe E. Winkler, za francuske Alpe J. Loup i za austrijske Alpe H. Berger. Osim štampanih referata, vrijednost edicije povisuje bogat izbor literature razvrstane po zemljama. Publikacija je vrijedan prilog upoznavanju savremenog stanja alpskog stočarstva, a uz to pruža i instruktivan uvid u postojeće razlike ove grane privrede u različitim dijelovima Alpa.

M. Marković

COLLIER J., Indians of Americas. The Long Hope, New York, 1964, str. 210.

Collier je jedan od rijetkih znanstvenih radnika koji je imao sreću da kroz dugo godina promatra život Indijanaca na američkom kontinentu iz neposredne blizine. Naime, on je bio u razdoblju od 1933. do 1945. godine komesar vlade Sjedinjenih Država Amerike za indijanske poslove. Kao takav Collier je u sebi ujedinio s jedne strane istraživača indijanske povijesti i kulture, a s druge strane znanstvenog radnika koji na temelju došadašnje literature i podataka, rekonstruira i stvara živu sliku povijesti indijanskih naroda.

Collier je svoju knjigu podijelio u četiri poglavlja, a ova su podijeljena na manje odsjeke, koji obrađuju pojedina pitanja i razdoblja povijesti Indijanaca u pojedinim područjima. U prvom poglav-

Iju pisac raspravlja o najstarijoj povijesti indijanskih plemena, njihovom naseljavanju i širenju po američkom kontinentu. Prema mišljenju Colliera, Indijanci su se doselili iz Azije preko Beringova moreuza tokom pleistocena, a svoja kretanja su završili u Patagoniji. Prvobitno lovci, Indijanci su u kasnijim vremenima postali obrađivači zemlje i dali čovječanstvu niz ratarskih kultura, domaćih životinja i biljaka.

Drugo poglavlje obrađuje kulturu Srednje i Južne Amerike, prvenstveno one koje su se dovinule do najvišeg stupnja, kulture naroda Asteka i Inka. Collier iznosi bitna svojstva njihova društvenog i državnog uređenja, zakonodavstva, načine privređivanja i obrađivanja zemlje i dr. Pisac izlaže povijesni tok španjolskih i anglosaskih osvajanja i pri tom ukazuje na španjolsku strahovladu i težak ropški položaj Indijanaca. Collier ne zaboravlja spomenuti i svijetlu ličnost dominikanca Bartolomeja de Las Casasa, koji je kao rijetki pojedinac nastojao pomoći Indijancima, kako svojim spisima, tako i ličnim djelovanjem na španjolskom dvoru u Madridu.

U trećem poglavlju Collier ističe svu složenost indijanskog problema u današnjim Sjedinjenim Državama Amerike. Pisac se osvrće na najranije doba razvoja plemenskih zajednica i državnih organizacija, njihove svakodnevne borbe s bijelim doseljenicima i njihovim postupnim potiskivanjem u zabačene i nepristupačne krajeve. U stalnoj borbi za svoj opstanak i održavanje golog života, izloženi pljački i pokrštanju i zabrani obavljanja vjerskih obreda, dovodi do njihovog konačnog protjeravanja i upućivanja u rezervate. Ipak zahvaljujući snazi svoje plemenske organizacije, Indijanci imaju da zahvale za svoj opstanak. Tek u drugoj polovici prošlog stoljeća, pred naglim opadanjem broja indijanskog stanovništva, dolazi se do saznanja kuda bi mogla dovesti ovakva politika prema Indijancima.

U posljednjem poglavlju Collier se bavi promjenom stava državne

administracije i širokih slojeva stanovništva prema Indijancima. Za uzima se jedno ispravnije gledanje na problem Indijanaca, iako njihov položaj unutar Sjedinjenih Država Amerike još uvijek nije u potpunosti riješen. U posljednje doba broj indijanskog stanovništva iz godine u godinu raste i broj Indijanaca koji danas tamó žive za gotovo je dva puta veći od onog za koji se pretpostavlja da je živio u Americi oko 1.790. godine. Već taj podatak upućuje na svijetliju budućnost Indijanaca i na povoljniji daljnji njihov razvitak u Sjedinjenim Državama Amerike.

B. Pleše

VALUSSI G., I traffici portuali nell'Adriatico. Bollettino della Società geografica italiana, fasc. 1—3, Rim, 1966, str. 37—49.

Poslije drugog svjetskog rata Jadransko more je bilo izgubilo mnogo od svoje nekadanje važnosti zbog novonastalih morskih i kopnenih granica. Tek od 1950. situacija je počela da se poboljšava. U tu svrhu je osnovano 18. lipnja 1955. udruženje talijanskih jadranskih luka pod imenom «Comunità dei Porti Adriatici» sa središtem u Veneciji.

Uoči rata talijanske jadranske luke (uključujući luke koje su pripale Jugoslaviji) imale su zajedno 14,259.000 tona prometa robe ili 32,2 posto čitavog talijanskog pomorskog prometa. Međutim se promet od g. 1963. toliko poboljšao da se utrostručio, (u hiljadama tona): Ancona 4438 t (1938 g.: 694 t) Bari 3553 t (503 t), Barletta 453 t (204 t), Brindisi 2138 t (130 t), Ravenna 7800 t (443 t), Trst 5020 t (3386 t), Venecija 13.982 t (4175 t), te luke kasnije učlanjene Manfredonia 228 t (74 t), Monfalcone 548 t (245 t), Monopoli 190 t. (111 t.), Pescara 168 t. (163 t.). Prema tomu robni promet u talijanskim jadranskim lukama je iznosio 1963. godine 40,239.000 tona, dok je čitav talijanski pomorski robni promet iznosio 147,890.000 tona.

Putnički promet je znatno opao g. 1963. prema g. 1938., i to u hilja-

dama osoba: Ancona 25,1 (prema 1938. g.: 62,3), Bari 5,8 (20,7), Barletta ?, (0,3), Brindisi 251,9 (50,5), Manfredonia 8,1 (6,3), Ravenna 0,3 (1,1), Trst 309,0 (2032,5), Venecija 206,1 (112,6); prema tomu g. 1963 — ukupno u hiljadama osoba — putnički promet je iznosio 806,4, a 1938. godine 2.286,4, dok su u isto vrijeme 1963. g. sve talijanske luke zabilježile putnički promet (u hiljadama osoba) 14.095,6, prema 1938. godini ukupno 9.386,7 putnika.

A. Jutronić

GENTILESCHI M. L., *La Calabria Settentrionale Jonica*. Studio antropogeografico. Bollettino della Società geografica italiana. Fascicolo 11—12, Rim, 1964, str. 572—621.

Autorica je svoj rad razdijelila u četiri poglavlja: ambijent fizički (ukratko), čovjekov ambijent, radinosti stanovništva, te valorizacioni problemi sjeverne jonske Kalabrije i djelatnost ustanova za bonifikaciju tla.

Sjeverna jonska Kalabريا proteže se između ravnice Sibari i Basilikate. To je regija brežuljaka i niskih gora. Iz praktičkih pobuda autorica se držala administrativnih granica. Prema tome ispitivano područje obuhvaća 733 km². Dužina morske obale je oko 18 km. Citavo područje je podijeljeno u 16 općina sa ukupno 45.387 stanovnika. Najveća općina je Trebisacce sa 7.132 stanovnika, a najmanja Nocara sa 1207 st. Ukupno 5 općina ima manje od 2000 stanovnika. Trebisacce je ujedno najvažnije središte sjeverne jonske Kalabrije. Između njenog starog poljodjelskog stanovništva i novog u Trebisacce Marina (uglavnom trgovci, radnici, zidari, razna slobodna zanimanja) postoji znatna razlika u socijalnom pogledu.

Ratarskih kuća ima uz obalu i u dijelu ravnice Sibari. Općenito uzevši brojne rastrkane kuće u poljima, većinom su sagrađene u novije vrijeme od državnih ustanova, a nastavane su samo privremeno kao ljetne nastambe ili još češće služe za pohranu oruđa. To vrijedi i za kućice u voćnjacima agruma kod

Trebisacce, koje su nastavane jedino u vrijeme berbe.

Najveći dio stanovništva živi u primorskom pojasu i do 200 m, zatim u nekim starijim središtima kao i u ravnici Sibari. Postoje i tri naselja sa arbanaskim stanovništvom: Plataci na 930 m, Castroregio na 820 m i Farneta na 900 m. Ipak se ne može smatrati da su izolirani, jer su dio isprekidanog niza arbanaskih kolonija. Još održavaju jezik, jako je ugrožen naročito kod mlađe generacije pogotovo djelovanjem radija i televizije.

Od 1861. do 1961. krivulja statističkog kretanja stanovništva u neprekidnom je usponu, jer je prirodni priraštaj nadopunjavao praznine koje su nastajale zbog ratova i emigracija. Međutim podaci posljednjeg popisa pokazuju znakove demografskih promjena. Tako je u deceniju 1951—1961. porast manji nego u prošlom dvadesetogodištu tj. od 44.067 na samo 45.387 stanovnika. Emigracije je bilo i u prošlim decenijama, ali dok je emigracija preko državnih granica oslabila, u porastu je iseljavanje u sjevernu Italiju. Pad stanovnika pokazuju ponajviše planinske općine, a povećanje imaju općine uz morsku obalu i u ravnici Sibari zbog bonifikacije. Emigrira ponajviše poljodjelsko stanovništvo, naročito nadničari i zakupci, a posredno i maloposjednici. Prošlih godina kao prvi su odlazili muškarci, pa bi zatim, ako bi uspjeli, dozvali ženu, djecu, braću i prijatelje. Tako su nastajale manje kolonije iseljenika iz pojedinog kalabriškog naselja. Danas inicijativu preuzimaju i neudate djevojke. Snižena je i dob emigranata. Omladina se već sa 18 godina odlučuje na odlazak. Najveći dio emigranata zastaje u trokut Milan — Torino — Genova. Emigracija preko državnih granica je zastupana sa oko 10—20 posto cjelokupne emigracije i to najviše u Švicarsku, Zapadnu Njemačku i Francusku, a rijetko u prekoocanske zemlje. Emigracija je u proučavanoj regiji izazvala oskudicu radne snage, a stočarstvo, pogotovo planinsko, uvelike nazadovalo. Osim spomenutih seoba, postoje i druge

kao dnevni ili kratkovremenski polasci do radnog mjesta, što naročito vrijedi za općine bliže obali. Česti su slučajevi u novije vrijeme premještanja čitavih obitelji iz rod-nog središta prema »marini«. Posebna je pojava raseljavanje brdskih i planinskih predjela prema ravnicima, na dodeljivanoj zemlji u Sibari, gdje su im i kuće sagrađene od ustanova za bonifikaciju.

U novim turističko - kupališnim naseljima »marinama« zanimanje naseljenika se razlikuje od onoga u starom naselju, pa i po izgledu su ova nova naselja drugačija, jer su kuće nove i modernije, ulice široke, a ističu se ugostiteljski objekti. Jedino u Trebisacce Marina, pored turizma je razvijeno još i ribarstvo. Osim u Trebisacce, u ostalim marinama dolaze samo domaći ljetovaoči.

Ovu kalabrešku mikroregiju karakterizira: manji postotak neaktivnog stanovništva, veliki postotak poljodjelaca i manje drugih aktivnosti. Premda je iselio veliki broj poljodjelaca, ipak je poljoprivreda ostala glavna privredna grana.

A. Jutronić

GIOVANELLI-BELGIORNO E., Pistoia. Studio di geografia urbana. Bollettino della Società geografica italiana, Fasc. 4-6, Rim, 1965, str. 196-236.

Toskanski grad Pistoia, nalazi se u nizini, koja se sastoji od kvartarnih nanosa Ombrona i njegovih pritoka nad starijim jezerskim sedimentima. Na osnovu arheoloških nalaza i toponomastike zaključuje se da je na tom položaju postojalo ljudsko naselje još u neolitiku. U toku svog historijskog razvoja Pistoia je imala perioda cvjetanja i padova, ali se najviše razvila u vrijeme samostalnosti do g. 1532. kad je potpala pod Republiku Firenzu. Prema istraživačima pistojanske prošlosti grad je g. 1219. imao oko 18.000 stanovnika, a g. 1226. bilo je 11.915 st., da zbog ratova s drugim komunama spadne g. 1294. na 6.800 st., a do g. 1351. na 5000 st.; g. 1745. grad je imao 9.446 st., a njegova okolica 27.713

st. Grad je počeo jače napredovati otkako je došao u sklop talijanskog kraljevstva 1860., ali se naročito urbanizirao u XX stoljeću i povećao imigraciju. Prema podacima Ufficio Statistica općine Pistoie proizlazi da je kroz decenij 1951-1961. prosječno godišnje imigriralo 2145 osoba, a emigriralo 1572., što se moralo odraziti i na demografsko kretanje stanovništva u tom deceniju. Dok je grad g. 1901. imao 25.993, g. 1931. je imao 30.787 st., a g. 1951. već 33.526 st. Prema posljednjem popisu od g. 1961. grad ima 41.058, a njegova općinska okolica 84.561 st.

Velik broj stanovništva otpada na radnike 39,8 posto, na trgovinu, transport i komunikacije 19,7, na administraciju 11,9 posto, pa prema tomu Pistoia ima karakteristike industrijsko-trgovačkog grada. Ipak su poljoprivreda i stočarstvo i dalje važne privredne grane. Naročito se razvilo povrtlarstvo. Najveći dio industrijske proizvodnje je orijentiran na metalnu industriju, ali su zastupane i druge grane. Najveće poduzeće je San Giorgio (sa 1400 radnika i namještenika), koje se specijaliziralo za željeznički materijal, karoserije i sl. Od hemijske industrije je razvijeno dobijanje vještačkog gnojiva, dok je tekstilna industrija u opadanju zbog nedovoljno sirovina i konkurencije. Spominje se i turizam, ali stranci dolaze ponajviše samo na 1 ili dva dana, premda postoje brojni historijski i umjetnički spomenici. To se tumači blizinom Firenze i Montecatini. Za razvoj grada od velike je važnosti povoljan geografski položaj, čvorište cesta i željeznica.

A. Jutronić

ZAVATTI S., Le dimore umane ad Angmagssalik. Bollettino della Società geografica italiana, fasc. no. 7-8, Rim, 1964, str. 336-343, 4 fotografije, 1 plan predjela i 1 floorc kuće.

Naselje Angmagssalik se nalazi na istoimenom otočiću i u istoimenom distriktu istočnog Grön-

landa na 65° 36' sjev. geogr. širine i 37° 34' zap. geogr. dužine. Klima je relativno blaga: ljetj srednja temperatura iznosi 7,1°C, a zimi srednja -9,1, ali minimalna zna biti i do -25,2°. Dnevna razlika u temperaturi varira, tako na primjer 29. augusta 1963. u 4 sata bila je 0°C, a u 9,30 sati 20°. Snijega je najviše zimi i jeseni, ali i preko godine. U zaljevu je more smrznuto jeseni, zimi i u proljeću. Srednje godišnje oborine iznose 872 mm. U augustu i septembru 1963. srednji pritisak je bio 749,6.

Domorodačko naselje je otkrio g. 1884. Danac Gustav Holm. Kasnije se razvilo i postalo središte distrikt. Već 10 godina potom bilo je 247 stanovnika, u decembru 1962. bilo je 2.212, a u vrijeme boravka talijanske ekspedicije g. 1963. bilo je 721 stanovnik. U ovom naselju postoje 4 tipa stanova prema građi: 1. od kamenja i zemlje, 2. šatori, 3. drvene kućice i 4. zidane kuće. Najinteresantniji je prvi tip, tj. stanovi od kamenja i zemlje, ali ih je danas samo 4 na poluotočiću lijevo od sidrišta. To su stalj stanovi, ali kad im budu sagrađene drvene kućice, ovaj tip stanova bit će napušten. Stanovnici su ribari na tuljane. Nastambe su udubene djelomično u tlo i sagrađene od kamenja i busenja lišajeva izmiješanog sa zemljom dimenzija 4x3,80 m, ali im je površina ispod 15,20 m² zbog »zuba« uz desnu pregradu gdje nastaje manji prostor za skladište. Visina stana je oko

1,70 m. Krov je od starih dasaka sanduka, ali još više od sibirskog drva kojeg donosi struja. Dvostruki i trostruki drveni sloj krova pokriva zemljano busenje. Ognjište se sastoji od manje željezne peći na ugljen. Iznad krova je dimnjak visine pola metra od metalne cijevi. U tom se malom prostoru odvija čitav obiteljski život. Ležaj se sastoji od mekane naslage koža prostrtih po tlu ili na drvenoj platformi. Čistoća se održava ali je skoro neizdrživ smrad koji dolazi od konzerviranih riba i mesa sušenih tuljana. Nutarnja svjetlost dolazi od jednog ili dva prozorčića sa staklenim vratnicama. Psi imaju svoju štenaru uz vanjsku stranu kuće. Podalje se vide ostaci još 4 slična napuštena stana. U okolici nalaze se jedva vidljivi ostaci još dva ovakva stana, ali se nitko ne sjeća tko ih je nastavao nj kada.

Drvene kućice su raznih dimenzija i oblika, a služe za službene ustanove i za stanovanje danskim službenicima. Njih je najviše. Među njima treba računati luteransku crkvu, lučke magazine, dućane, poštanski ured, telegrafsku stanicu, bolnicu, školu i manju električnu centralu. Drvene barake služe za danske sezonske radnike.

Zidanih najamnih kuća je 4 za obitelji danskih funkcionera. Autor uspoređuje stanove u Angmagssaliku sa kanadskim eskimskim naseljem Rankin Inlet u Hudsonovu zaljevu.

A. Jutronić

KARTE I ATLASI

SOVJETSKI REGIONALNI ATLASI. Preglednost i sadržajnost izražavanja preko karata odgovara našem vremenu. Sve veća povezanost s globalnom domovinom, te potreba da sagledamo prostorne odnose i razumijemo zbivanja, daju kartama novo i specifično značenje. S novim odnosima je povezano tematsko predočivanje, koje na pregledan i usporedan način iznosi bogate sadržaje. Kompleksno izražavanje

preko karata karakterizira naše vrijeme i sve ukazuje da će njegovo značenje jačati.

Već se carska Rusija istakla u razvijanju metoda izrade dobrih karata, što je bila objektivna potreba. Sagledavanje stanja i upoznavanje međusobnih odnosa na velikom prostoru, bili su preduvjet za uspješnu organizaciju društvenog života i korišćenje prirodnih mogućnosti. Težina zadaće, relativna zaostalost i kratkoća vremena

nisu dozvolili da se u tom nastojanju mnogo odmakne, iako su objavljena djela trajne vrijednosti.

Pojava »Bolšoi atlasa« (1937) pokazala je da je sovjetska vlast još odlučnije nastavila na tom specifičnom i važnom poslu, te da raspolaže personalom, činjenicama i tehničkom opremom koji omogućuju vrhunska ostvarenja. »Atlas mira« (1954) i »Morskoj atlas« (1950) zauzeli su vodeća mjesta u odgovarajućim svjetskim publikacijama. Dalje povezivanje sa svjetskom zajednicom pokazalo je da Sovjeti raspolažu s izuzetno kvalitetnim pomagalima (zidne karte i atlasi), istina, prvenstveno za vlastitu zemlju.

Uz tradicionalnu sklonost i sposobnost izrade dobrih karata, sovjetska vlast je razvila golemi geografski kapacitet. Zasebni geografski fakulteti i još impozantniji geografski instituti akademija ili specijalizirani instituti, npr. Geografski institut za Sibir i Daleki Istok (Irkutsk) odgojili su i raspolažu stručnjacima, koji mogu materijalno obraditi i redigirati pouzdane predodžbe velikog sovjetskog prostora. To vrijedi i za druge discipline, koje su zainteresirane za istraživanje preko karata. Specifične prilike (nedostupnost službenih topografskih karata) uvjetovale su razvoj specijaliziranih odjeljenja za kartografiju na geografskim fakultetima, u prvom redu u Moskvi.

Sovjetska praksa je imperativno trebala, a naučno-tehnički aparat je omogućavao, izradu kompleksnih atlasa, analognih »nacionalnim atlasima« u drugim zemljama. Tim putem se pošlo u izradi »Bolšoi atlasa« koji je bio predviđen u tri sveska, ali nije dovršen. Poduhvat je bio skup i neadekvatan za praktične potrebe. Pokazalo se da je golemi prostor nemoguće obraditi povezano i na jedinstven način. Do analognih iskustava došlo se i u nekim drugim zemljama, npr. Njemačkoj, Austriji, SAD-u i drugima, gdje je težište dano na regionalne atlase.

Već prije rata u SSSR-u su objavljeni atlas Moskvske oblasti (1933), i Lenjingradske oblasti

(1934), a poslije rata je izašao onaj Kijevske oblasti (1962). Međutim, od 1961. g. počela se objavljivati serija atlasa pojedinih manjih saveznih republika (Bjelorusije 1958; Armenije, 1961; Ukrajine i Moldavije, 1962; Azerbajdžana, 1963. i Gruzije, 1965) i pojedinih oblasti velike Ruske republike (Komi, 1960; Irkutske oblasti, 1962; Kustanajske oblasti, 1964 i dr.). Može se sa sigurnošću reći da su regionalni atlas i danas najznačajniji element sovjetske geografske aktivnosti, naročito važan za dalji naučno-stručni rad, njegovo uklapanje u sovjetske tokove i svjetska zbivanja. Posebno ćemo spomenuti dva primjera.

ATLAS IRKUTSKE OBLASTI, Moskva—Irkutsk, 1962., pionirsko je djelo u detaljnijem prikazivanju velikog sibirskog prostora. Radi se o središnjem dijelu Sibira, kome je gigantska brana Bratsk dala novu materijalnu sadržinu, a čvorišno značenje Irkutska osigurava veliku ulogu, ne samo u sibirskom i sovjetskom, već i u evroazijskom krugu. Upravo je bilo poželjeti da dobijemo što bolju predodžbu tog dalekog i ključnog prostora.

Na 118 stranica karata, uz popratni tekst i grafikone svega 182 stranice, predočeni su i objašnjeni prirodne osobine, stanovništvo, gospodarstvo i opće društveno značenje prostrane pokrajine (767900 km² — 3 Jugoslavije — sa 1.976.000 stan., 1959. ili tek 2,6 na km²). Nakon uvodnog dijela o položaju, unutrašnjoj administrativnoj podjeli i posebne karte južnog, najvrijednijeg dijela, slijedi glavni odjeljak o »prirodnim uvjetima i izvorima«. Obradeni su i predočeni različiti elementi prirodne osnove od geološke građe i sastava preko reljefa i klime do organskog svijeta.

Drugi dio obrađuje naselja i stanovništvo, zatim ekonomske prilike. Posebna je pažnja posvećena seoskom gospodarstvu, što je i razumljivo, obzirom na relativnu izoliranost kraja i značenje agrarnog snabdijevanja za cjelokupni razvoj. Promet je ključni faktor valorizi-

ranja golemog prostora te njegova uključivanja u sovjetsku zajednicu, zato mu je dano odgovarajuće značenje. Karte o kulturi i zdravlju ukazuju na životne uvjete u ovom malo poznatom kraju. »Sibirjačko« pionirstvo i poduzetnost glavni su faktor uspjeha u nepovoljnoj sredini, te podržavanju stalne radinosti. Posljednje karte daju podatke o povijesti istraživanja i ulozi oblasti u građanskom ratu.

Golema izmjena kraja dizanjem brane Bratsk na Angari i zadržavanjem prostranog jezera, ukazuje na energetske bogatstvo, koje je time dobiveno, te logičnu povezanost s industrijskim kapacitetima. Nažalost o tome nema podataka.

Radi se o golemom prostoru, te je mjerilo karata malo; uglavnom 1:4.000.000 i manje; jedino je karta južnog i vrijednijeg dijela 1:2.000.000 i Bajkalskog jezera 1:1.500.000. I na posljednjim kartama zbunjuje relativno siromaštvo društvenog inventara. Čak duž sibirskih željeznice, a još više na obalama prostranog unutrašnjeg mora.

Kad karte duže promatramo i uspoređujemo, dolazimo do zaključka da bi za predočivanje prirodne osnove prostora trebalo i veće mjerilo, ali je društveni inventar malen i za ove karte. Sagledava se specifičnost sibirskog problema; golem prostor i mali broj ljudi. S velikom i negostoljubivom sredinom hvata se u koštac i treba da je valorizira malobrojno stanovništvo. U ovom velikom zadatku potrebna su suvremena tehnička sredstva. Tehnička oprema i kapaciteti su naročito značajni za ocjenu stanja i perspektiva. Iz karata možemo ocijeniti da se u valoriziranju kraja djelomično uspjelo duž transsibirske pruge, a veoma malo na obalama Bajkalskog jezera, koje je u atlasu s najvećom pažnjom obrađeno.

Ni najopsežnije pisana obrada ne može pružiti ono, što je dano u ovom atlasu. Prevaga tematskih karata, odražava sadržajno bogatstvo atlasa. Sagledavanjem i uspoređivanjem ne samo da se sti-

že znanje, već se dolazi do vlastitih zaključaka. Tome služe dopunski grafičoni i tekst. Nekoliko dobro biranih fotografija olakšava konkretiziranje predodžbi i logične dedukcije.

Na drugoj strani sovjetskog prostora, transkavkasko republike predstavljaju drugu sredinu, prirodno raznoliku i bogatu društvenim sadržajem. Sve tri republike su izdale svoje atlase, koji omogućuju uvid u ovaj atraktivan i važan kraj. Prikazat ćemo samo jedan.

»ATLAS AZERBAJDŽANSKE SOVIJETSKE SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE. Baku—Moskva, 1963.

Na 213 stranica prikazan je ne samo prirodni izgled, već u prvom redu društveni inventar i značenje ove važne republike (86.600 km² i 4.190.000 stanovnika 1962. g.). Karte su najvećim dijelom u mjerilu 1:1.500.000, zatim 1:2.500.000 i 1:3.000.000. Mjerila su dobro proučena, prilagođena sadržaju i pogodna za usporedbu karata.

Nakon uvodnog dijela o položaju, administrativnoj podjeli i stanovništvu, slijedi osnovni dio o »prirodnim uvjetima« (str. 17—112). Odlične karte reljefa su dopunjene predodžbama geoloških odnosa i grade. Veoma detaljno je obrađena klima, bitan element u ovom suhom kraju; s time su organski povezane i karte o vodnim prilikama. Prirodni dio završava s kartama organskog svijeta i tala.

Znatan dio atlasa zauzimaju karte koje predočuju ekonomiku republike (str. 113—188). Na prvo mjesto je stavljena industrija, što je i razumljivo, obzirom na veliki razvoj petrokemije i s time povezan brzi porast milijunskog Baku. Na drugom mjestu su karte koje predočuju agrarnu privredu, uglavnom omogućenu natapanjem. Karte gospodarske specifičnosti i strukture pojedinih rajona, te ekonomskog kompleksa cijele republike, upotpunjuju prikaz i ukazuju na značenje kraja u širem krugu SSSR-a.

Dva posljednja poglavlja su posvećena kulturnim odnosima i povijesti Azerbajdžana. Naročito su instruktivne karte koje predočuju odnos republike prema transkavkaskim susjedima, cijelom SSSR-u i ostalom svijetu. Reprodukcije starih karata svjedoče o povijesnom značenju i interesu za ovaj vrijedni prostor.

Sažeti komentari, te brojni dopunski dijagrami i grafikoni sadržajno bogate atlas. U atlasu je sintetizirano kompleksno izučavanje ove važne republike. O mnogim kartama i grafikonima moglo bi se i posebno pisati, npr. o prikazu kolebanja i biotskog bogatstva, te prometnog značenja Kaspijskog jezera, nalazima nafte i plina, gigantskim radovima natapanja itd. Atlas pruža izuzetno bogatstvo obavještenja, potiče na uspoređivanja, razmišljanja i zaključke, te je važno vrelo saznanja.

Izrada regionalnih atlasa SSSR-a je važan suvremeni rad, okuplja velike personalne kapacitete i pridonosi općim stručnim saznanjima. Profesor K. A. Sališčev, voditelj kartografskog odjela Geografskog fakulteta moskovskog univerziteta i predsjednik Komisije za nacionalne atlase pri Međunarodnoj geografskoj uniji, glavni je konzultant i obrađuje probleme povezane s ovim atlasima. Za Međunarodni geografski kongres u Stockholmu (1960) prof. Sališčev je priredio posebnu publikaciju »Atlas nationaux«; još je karakterističniji njegov rad za kongres u Londonu (1964) »Regional Atlases«. U posljednjem radu su dane teoretske postavke opće koncepcije i unutrašnjih sadržajnih odnosa regionalnih atlasa, kao i upute za njihovu izradu.

U toku je rad na velikom broju regionalnih atlasa, a izdani se, zbog razumljivog interesa, brzo rasprodaju. Tematski sadržaj atlasa traži konstantnu obradu i obnovu izdanja. Otvorilo se područje naučnog i stručnog rada, u kome se manifestira jedinstvo teorije i prakse. Katedra u Moskvi je glavni konzultacijski centar, što pridonosi usavršavanju rada i naučnoj obradi problematike.

Regionalnim atlasima otvorilo se novo i perspektivno doba u upoznavanju golemog sovjetskog prostora; vrši se objektivno okupljanje geografa, što će se sigurno odraziti u novim, kompleksnim i jedinstvenijim gledanjima, do čega se nije moglo doći u razdoblju teoretiziranja i nepovezanosti s objektom.

Ukazali smo na glavne momente i dva značajna ostvarenja. Svima koji se interesiraju, ne samo za SSSR i geografski objekt uopće, već i onima koji prate kretanja u našoj struci, veoma je korisno u poznavanje regionalnih sovjetskih atlasa, bogatog vrela saznanja.

J. Roglić

The Reader's Digest GREAT WORLD ATLAS, The Reader's Digest Association, London, Sydney, Montreal, Cape Town, 1962.

Ovo atlasno djelo izdalo je u gledno anglosasko društvo Reader's Digest pod redakcijom Franka Debenhama, umirovljenog profesora geografije na univerzitetu u Cambridgeu, a uz suradnju raznih kartografskih zavoda i pojedinaca iz svih strana svijeta. Djelo ima format 39x27 cm i opseg od 183 strane. Sadržaj atlasa podijeljen je u četiri dijela.

Prvi dio atlasa predstavlja u grafičkom pogledu pravu novost. Taj dio atlasa sadržava predodžbe pojedinih dijelova Zemlje i kontinenta u jedinstvenoj plastično-reljefnoj slici. Ovakav način predočavanja zemljinog površja može se označiti kao uspješan korak prema ranijim metodama sjenčanja reljefa. Naime, autori atlasa poduzeli su zanimljiv eksperiment, tj. oni su pokušali da na reduciranu reljefnu predodžbu zemljinog površja metodom sjenčanja, dodaju odgovarajući izbor boja pomoću kojih su nastojali postići efekte velikih pejzažnih cjelina. Geografski gledano, to je pozitivan korak u kartografiji i s obzirom na nedvojbenu uspješnost ovih predodžbi, šteta je što u atlasu ovaj način predočavanja nije dosljedno proveden.

Drugi, najveći dio atlasa (str. 31—100) zapremaju standardne fizičke karte svijeta. Sadržajna strana tih karata je slabija od Bertelsmannovog internacionalnog atlasa (Jugoslavija se npr. bilježi Jugoslavija), ali očito se težilo k izvjesnoj internacionalnoj nomenklaturi. U formalnom pogledu atlas spada u natprosječna djela ove vrste. Boje su nježne, gotovo pastelne, a bogatstvo nazivlja ide često na štetu preglednosti. Mjerila karata su određena anglosaskim mjernim jedinicama, što sigurno otežava korištenje u evropskim razmjerima. Jednako to važi i za podatke o apsolutnim visinama i dubinama.

Treći dio atlasa je originalan. Tu nalazimo grafički impresivne predodžbe svemira, zvijezda, preglednu kartu mjesečeve površine. Uključeni su i rezultati sovjetskih snimanja tamne strane Mjeseca. Daljnje predodžbe prikazuju geološki razvoj Zemlje sa slikama najvažnijih minerala, zatim razvoj organskog života na Zemlji i to od prekambrija do holocena. Na posebnoj karti prikazan je reljef dna svjetskog mora uz popratni tekst o stvaranju i razviku kontinenta. Veoma su uspješne predodžbe rasporeda glavnih uzdušnih struja na Zemlji, zatim predodžbe o rasporedu klime, vegetacije, morskih struja, seobe ptica i žarišta čovjekovih prvih tragova i kasnijih civilizacija. Zanimljivo se daje slika o geografskom upoznavanju svijeta, zatim historijat brojčanog stanja stanovništva na Zemlji te konačno izgled Zemlje iz šest karakterističnih stajališta iz Svemira.

Zaključni, četvrti dio atlasa čini bogati abecedni indeks, koji se dijeli u dva dijela i to posebno za Kanadu i posebno za ostali dio svijeta.

U cjelini ovaj atlas predstavlja zanimljiv pokušaj da se dosadašnji standardni izgled i sadržaj sličnih djela obogati novim spoznajama i predodžbama baziranim na najsvremenijim dostignućima znanosti. Referentu se čini, da hrabar zahvat u prvom dijelu atlasa zaslužuje visoko priznanje i šteta je

što nije dosljedno sproveden kroz čitavo djelo. Tako bi zaključni dijelovi atlasa bili harmonično usklađeni i u cjelini predstavljali jedinstveno atlasno djelo. Međutim, i bez toga ovaj atlas spada u red elitnih izdanja suvremene svjetske kartografije.

M. Marković

BERTELSMANN ATLAS INTERNATIONAL, Edition Kartographisches Institut Bertelsmann, Gütersloch 1963, Leitung Dr W. Bornmann.

Zapadnonjemačka poslijeratna kartografija razvila je u posljednjih nekoliko godina opsežnu aktivnost. Brojne kartografske institucije izdale su već više naklada svojih atlasa, koji se danas ubrajaju u vodeća svjetska djela. Među tim institucijama kartografski zavod Bertelsmann u Güterslochu postigao je kroz posljednjih nekoliko godina veoma zapažene rezultate. O kartografskim djelima ove institucije već je referirano u Geografskom glasniku (up. sv. 22, str. 146, i sv. 24, str. 199). Ovaj puta nam je Bertelsmann dao jedno doista reprezentativno atlasno djelo: Atlas International. Svojim obujmom i formatom (40x30) to je pravi atlant. Atlas predodžuje površje Zemlje na 120 karata s registrima za preko 150.000 geografskih naziva. Atlas odražava daljnja nastojanja njemačkih geografa, da se internacionalizacija geografskog nazivlja još jače afirmira u kartografskim predodžbama. Početni uspjeh postignut u »Grosses Bertelsmann Atlas« nastojao se u ovom atlasu još bolje usavršiti. Nema sumnje, uspjeh je polučen, iako možda još uvijek ne bez nedostataka. Ipak put kojim se kreće suvremena njemačka kartografija znači prekretnicu u kartografiji današnjice. Tehnička i estetska strana atlasa izvedena je besprijekorno. Upravo majstorski odabran izbor boja (8 za dubine mora i 11 za visine reljefa) omogućili su autorima da ostvare skladno odmjerenu cjelinu čitavog djela. Svravnjujući ovo djelo sa ostalim vodećim svjetskim atlasima,

Bertelsmann Atlas International ima sigurno prednost po svojem internacionalnom nazivlju ispred svih savremenih atlasnih djela. Sa držaj atlasa je podijeljen u uvodni dio, kartografski dio i registarski dio.

U uvodnom dijelu atlasa daje se u sažetom tekstu historijat atlasnih djela općenito i Bertelsmannovog atlasa posebno. Urednik edicije W. Bormann prikazao je glavne izvore i kriterije pri obradi kartografske građe. Iza toga je na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku štampan pregledan ključ za razumijevanje i pravilan izgovor alfabeta za gotovo sve značajnije jezike današnjice. Glasovna transkripcija protumačena je prema njemačkom, engleskom i francuskom alfabetu. Jugoslavija je također zastupljena sa tri alfabeta i to hrvatskim, slovenskim i srpskom azbukom.

Drugi, najveći dio atlasa čine geografske karte. Od lista 1 do 9 predočuje se svijet u cjelini sa svojom političkom i privrednom strukturom. Od lista 10 do 45 predočena je Evropa. Sve su karte tzv. fizičke (reljefne) i u razmjeru 1:2, rjeđe 1:4 milijuna. Jugoslavija je predočena na dvije stranice i to veoma kritično i isključivo našim jugoslavenskim nazivljem. Od lista 46 do 100 predočeni su ostali kontinenti. Te su karte u razmjeru 1:4, rjeđe 1:12 milijuna. Daljnje karte (list 101 do 120) predočuju njemačke zemlje i namijenjene su, kako to izdavač izričito napominje, njemačkoj publici. Razmjer tih karata je 1:800.000. U tom njemačkom dijelu atlasa autori su odstupili od svoga ranijeg internacionalnog stanovišta, naime sve karte ovog dijela atlasa predočavaju teritorij Njemačke u granicama iz 1937. godine, ne uvažujući tako objektivno stanje današnjice. Također su u tom dijelu atlasa kao njemačke zemlje uključene Austrija i Švicarska. Ovaj nerealističan stav izdavača prema činjenicama u prostoru bitno odudara od koncepta jednog internacionalnog atlasa, pokazujući da Nijemci svoj »internacionalizam« nisu bili u

stanju primijeniti na svoju vlastitu zemlju, iako su ga sasvim ispravno znali primijeniti za ostale zemlje svijeta.

Treći dio atlasa zauzima opsežan registar geografskih naziva. On se dijeli na internacionalni i njemački (nacionalni) dio. Internacionalni registar obuhvaća 185 strana petita u sedam stupaca složenog po latinskom alfabetu. Njemački registar, štampan na žučkastom papiru sastoji se iz 52 strane isključivo germaniziranih geografskih naziva.

U cjelini Bertelsmannovo izdanje internacionalnog atlasa predstavlja krupan korak naprijed među modernim atlasnim djelima. Po svojoj koncepciji to je danas nesumnjivo jedinstveno djelo ove vrste u svijetu i željeti je, da se u drugom izdanju postojeći nedostaci dosljedno otklone.

M. Marković

BAGROW L., *History of cartography*. Revised and enlarged by R. A. Skelton. Cambridge, Harvard University Press, 1964. — Prikaz 4° 322 str., sa sl + 50 tabl.

Značajno je osvrnuti se na ovaj rad koji u oblasti kartografije zauzima mjesto najopsežnijeg pregleda historije kartografije izdanog u zadnje vrijeme. Ne moramo ni spominjati njegovu važnost u biblioteci za sve one koji se bave historijom kartografije.

Rad Lea Bagrowa može se podijeliti u tri značajna razdoblja omeđena važnim historijskim događajima, koji su se odrazili i na geografskim kartama. Do 1918. godine njegov rad se odvijao u Rusiji gdje je upoznao svu vrednu kartografsku građu. U razdoblju između 1915—1945. godine radi u Berlinu a na koncu od 1945—1957. u Stockholmu. Radeći u različitim zemljama Bagrow je imao uvid u najveće svjetske kolekcije karata, što mu je kasnije mnogo pomoglo da izda ovako bogato ilustrirano djelo. Osim što je sakupljao kartografsku građu, Leo Bagrow po-

kreće izdavanje poznatog geografskog časopisa »Imago mundi«.

Prvi put djelo je izašlo pod naslovom »Geschichte der Kartographie« u Berlinu 1951. godine. Već je tada sadržalo velik broj vrijednog kartografskog materijala. Novo englesko izdanje pod naslovom »History of cartography« preradio je i nadopunio R. A. Skelton, učenik L. Bagrowa, kasnije voditelj kartografskog odjela u British Museumu. Skelton nadopunjuje djelo s nizom zabilješki i velikim brojem bibliografskog materijala. Uz 322 stranice teksta, geografskih crteža i skica nalazi se više od 50 reprodukcija zemljopisnih karata u koloru i crno-bijelom.

Uz tekst u prilogu se nalaze biografije najpoznatijih kartografa 16. 17. i 18. stoljeća, bibliografski podaci po zemljama, te abecedni indeks autora.

Po problematici koju obrađuje i rasporedu građe, knjiga se može podijeliti u dva dijela. U prvom dijelu autori daju opširan prikaz razvoja kartografije u čitavom svijetu počevši od najranijih crteža primitivnih naroda, početaka kartografije u starom vijeku, razdoblju kršćanstva, islamske kartografije, srednjeg vijeka i doba velikih otkrića.

Posebno poglavlje posvećeno je razvoju pomorskih karata u 16. stoljeću i velikim kartografskim radionicama. U drugom dijelu knjige autori su dali prikaz razvoja kartografije po kontinentima i državama. U ovom dijelu su spomenuti pod naslovom Austrija, Ugarska i Jugoistočna Evropa i naši krajevi, te prvi poznati kartografi u 16. stoljeću (Hirschvogel, Johannes Sanbucus, Francesco Roselli, Pietro Coppo i još nekoliko drugih)

Ipak možemo reći da najznačajniji kartografi koji su radili na području naših krajeva do konca 18. stoljeća i njihova najpoznatija djela u ovom priručniku nisu ni spomenuta. To međutim nije autorima za zamjeriti, s obzirom da je svrha ovog djela dati iscrpan pregled razvoja historije kartografije u čitavom svijetu od najrani-

jih vremena. Moramo uzeti u obzir i to da autori nisu imali uvid u sve kartografske zbirke u svijetu. Osim Pietra Coppo-a i njegove »Histoiraec tabula« iz 1525. godine, Laziusa i Hirschvogela sa »Kartom Ugarske« iz 1565. godine na kojoj su prikazani i naši krajevi sve do Jadranske obale, ne spominju se neka mnogo važnija djela naše kartografije.

Vrijedno bi bilo spomenuti »Kartu zapadnog dijela Hrvatske«, rad našeg zemljaka Stjepana Glavača iz 1673. godine. Glavač je svojom kartom koja se čuva u Arhivu JAZU u Zagrebu dao detaljni prikaz naših krajeva u ono doba i ona predstavlja kapitalno djelo naše kartografije. Osim Glavača uz naše krajeve usko je vezano i ime austrijskog kartografa Martina Stiera, koji je na temelju dugogodišnjih topografskih radova u našim krajevima od Varaždina do Trsta izdao 1664. godine »Preglednu kartu Ugarske sa susjednim pokrajinama«.

Također bi bilo vrijedno spomenuti kartografa Weikharda Johanna Valvasora porijeklom iz Ljubljane, koji je 1689. godine objavio opsežno djelo »Die Ehre des Herzogtums Crain«. Problematika poznavanja razvoja historije kartografije naših krajeva ima za nas svakako najveće značenje. Ovu problematiku je detaljno obradio dr. Mirko Marković u svojoj disertaciji »Studij predodžbe fizičko-geografskih elemenata na kartama Jugoslavenskih zemalja od najstarijih vremena do kraja 17. stoljeća«, dok je u djelu Bagrow and Skelton »History of cartography« samo dotaknuta i obrađena proporcionalno s drugim krajevima u svijetu.

Osim evropskih zemalja obrađeni su i svi kontinenti na kojima je do konca 18. stoljeća bilo kartografske građe. U drugom dijelu posebno se izdvaja poglavlje »Stoljeće atlasa« u kojem se govori o najpoznatijim kartografima u svijetu u 16. st. i njihovim atlasima. To su imena Orteliusa sa »Theatrum Orbis Terrarum«, Gerarda de Jode, Gerharda Mercatora s popi-

som svih karata i atlasa koji su izrađeni do konca 18. stoljeća. Od azijskih zemalja prikazan je razvoj kartografije u Kini, Indiji, Japanu i još nekim manjim državama.

Niz bibliografskih podataka i veoma iscrpni tekst, zatim bogat kartografski materijal (karte, crteži i skice) daju ovom djelu još veću vrijednost. Značajno je spomenuti neke od tih karata: na pr. »Karta Velike Britanije« iz 1250. god. od Matthewa Parisa, Ebstorfova »Karta svijeta« iz 1235. god. ili »Karta svijeta« Lopa Homema iz 1554. god. čiji se originali čuvaju u najvećim evropskim bibliotekama.

Prof. Andre Libault je izdao 1961. god. slično djelo pod naslovom »Histoire de la cartographie« koje daje pregled historije kartografije od njenih prvih početaka do najnovijeg doba, ali u mnogo užem opsegu i sa manje ilustriranog materijala i bibliografskih podataka.

Zato djelu Lea Bagrowa i R. A. Skeltona »History of cartography« možemo dati priznanje vrijednog naučnog rada, koji je mnogo doprinio boljem upoznavanju historije kartografije do kraja 18. stoljeća.

D. Canković

IMHOF E., Kartographische Gelände-Darstellungen u n g, Izd. Walter de Gruyter & Co. Berlin 1965 sa 14 višebojnih karata u prilogu i 222 skice u tekstu.

Autor ovog upravo uzornog djela je vodeći svjetski stručnjak na

području praktične i teoretske kartografije, usto redoviti profesor kartografije na Visokoj tehničkoj školi u Zürichu. S imenom Imhofa povezuju se vanredni uspjesi švicarske kartografije u posljednjih 30 do 40 godina, a koji svoj vrhunac doživljavaju upravo zadnjih godina s izdavanjem monumentalnog nacionalnog atlasa Švicarske.

Knjiga zaprema 425 strana teksta i predstavlja autorovo životno djelo. O metodama kartografskog predočavanja reljefa autor je kroz proteklih 30 godina publicirao nekoliko zapaženih radova, a 1950. godine čak opsežnu monografiju pod naslovom »Gelände und Karte« (II izd. Erlenbach-Zürich, 1958). Najnovije djelo u stvari je konačna redakcija iste teme.

Sadržaj monografije podijeljen je u 16 poglavlja, iza čega slijedi spisak izabrane literature i bogat registar. Djelo je popraćeno skicama i crtežima samog autora. Težište djela sastoji se u iznošenju iskustava: kako iz terena uočene oblike reljefa što vjernije i prirodnije predočiti na karti. U tome pogledu naročito su instruktivna poglavlja o sjenčanju reljefa i odabiranju boja. Iz toga dijela teksta upravo zrači Imhofova inventivnost za elemente vjernosti, tačnosti i ljepote geografske karte. Ove, grafičko-estetske osobine autora, zatim temeljito poznavanje kartografske tehnologije i tiskarstva omogućili su autoru da ovo djelo postane skladan odnos riječi i djela te dobra uputa za sve, koji žele prodrijeti k što većem uspjehu u kartografskoj umjetnosti.

M. Marković